

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linda Wiberg

Moderskapet och dess rättsverkningar

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Eva Ryrstedt

Ämnesområde
Familjerätt

Termin
HT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Allmänt	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsning	8
1.5 Disposition	9
2 HJÄLPMEDEL FÖR BLIVANDE MAMMOR	11
2.1 Allmänt	11
2.2 Insemination	12
2.2.1 Allmänt om insemination	12
2.2.2 Svensk reglering	12
2.3 Befruktning utanför kroppen	13
2.3.1 IVF	13
2.3.2 ICSI	13
2.3.3 Äggdonation	14
2.3.4 Embryodonation	14
2.3.5 Svensk reglering	14
2.4 Surrogatmoderskap	16
2.4.1 Allmänt om surrogatmoderskap	16
2.4.2 Svensk reglering	16
2.5 Adoption	17
2.5.1 Allmänt om adoption	17
2.5.2 Svensk reglering	17
3 FÖRÄLDRASKAP OCH MODERSKAP	18
3.1 Föräldraskap	18

3.2	En moder	19
3.3	Två mödrar	20
4	KOMPARATION	21
4.1	Europarådets rapport 1989	21
4.2	Storbritannien	22
4.3	Finland	23
5	MODERSKAPSTALAN	25
5.1	Inledning	25
5.2	Rättspraxis	25
5.2.1	Bureå-fallet	25
5.2.2	Enköpingsfallet	26
5.2.3	Vad gäller idag?	27
6	DET OREGLERADE PÅVERKAR DEN ENSKILDE	28
6.1	Inledning	28
6.2	NJA 2006 s. 505	28
7	BARNPERSPEKTIVET	30
7.1	Barnets bästa	30
7.2	Barnets bästa i Sverige	30
7.3	Barnets rätt att få veta sitt ursprung	32
7.4	Rätten till ursprung i Sverige	32
8	ANALYS	35
8.1	Den ”enkla” moderskapspresumtionen	35
8.2	Moderskap med hjälp av medicinteknik	36
8.3	Moderskap vid adoption	37
8.4	Det ”oreglerade” moderskapet	37
8.4.1	Vilka situationer regleras inte i svensk rätt?	37
8.4.2	Hur skulle moderskapet kunna beaktas vid de i Sverige oreglerade förhållandena?	38
8.4.2.1	Inledning	38
8.4.2.2	Embryodonationer	39
8.4.2.3	Surrogatmoderskap	39
8.4.2.4	Är adoption en idealisk lösning?	41

8.5	Ändring av moderskap genom moderskapstalan	43
8.6	Barnperspektivet	43
9	SLUTSATSER	45
9.1	Moderskap och föräldraskap i den svenska rätten	45
9.2	Moderskapet vid olika intressekonflikter och regleringen	46
9.3	Att ändra på moderskapet	48
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	52

Summary

In several countries' judicial system there don't exist any regulation about the motherhood. Neither Sweden nor Finland or Great Britain has made any special regulations about the motherhood. In this report I will investigate the motherhood from a legal view and study its definitions but also the possibility to change the motherhood according to the Swedish laws.

In the descriptive part of this report you can read a review about the motherhood in Sweden and about different ways to look at parentage and motherhood when a child has been born after artificial insemination. I've conducted a small comparison between the Swedish laws and the laws in Finland and Great Britain to be able to compare their regulations about the motherhood and to be able to study how these countries regulate situations that isn't authorized in Sweden. This is followed by an investigation about the possibility to annul the motherhood and the possibility to institute legal proceedings about the motherhood. According to Swedish law you can bring an action about motherhood the same way as you bring a declaratory action. The motherhood can be changed if the court believes that a woman is /isn't the mother of a child. Afterwards different problems is described which arise when situations are to be judged in the Swedish courts when there don't exist any regulations regarding the matter, for example when discussing surrogacy. Ultimately you can read about principles regarding what's best for a child's interests and rules that regulate the child's right to know about its origin. It's important not to forget about the child's rights even though the focus is on the mother's rights.

During the analysis I come to the conclusion that the definitions about motherhood are relatively simple, both in Sweden but also in other countries' judicial systems. The so called motherhoodpresumption is based upon the expression *mater semper certa est*. This means that the mother always is obvious since it is she who gives birth to the child. Even when the child is born after artificial insemination, both regular insemination and when an egg is donated, it is still the woman who gives birth to the child that is to be considered as the child's mother. This principle can probably also be used when the child has been born after an artificial insemination where an embryo from another couple has been used. To donate an embryo isn't allowed in Sweden since it is considered that a child should be genetically connected to at least one parent. It is therefore not allowed to use both donated sperm and egg to create a child in Sweden. If donations with embryos should be allowed in Sweden, it is still the woman who intends to be the child's mother that gives birth to it and therefore should be considered the mother. It ought to be regarded the same way as when only an egg has been donated.

Another possibility for couples that can't have any children of their own is to hire a surrogate mother. To get pregnant, the surrogate mother can get an

insemination from the man who is going to be the child's father or an embryo from the prospective father and mother can be used. To hire a surrogate mother isn't allowed in Sweden, but if it was to be authorised, help and assistance can be found amongst the British laws. In Britain a parental agreement is normally entered between the surrogate mother and the child's genetic father which give them equal right to decide about the child. This agreement is valid until the father gets custody and the woman who is supposed to be the child's mother can adopt it. It has been established that the presumptions about motherhood are very strong and important and shouldn't be changed. The surrogate mother will accordingly be regarded as the child's mother until an adoption is possible. Even so, an adoption is still considered the best solution when using surrogacy. The problem is that the adoptive mother doesn't get any legal rights to the child before the adoption is possible. In my analyse I discuss the possibility to have a parental agreement between three persons, the surrogate mother, the genetic father and the adoptive mother. An agreement could prevent that the father, who often is registered as legal father when the child is born, changes his mind and doesn't want to give the proposed mother an approval for the adoption. According to Swedish laws this is an important demand when a family member is performing an adoption, but it can be a problem in these situations. Hence, it is necessary with explicit rules that prevent these situations and maybe there should exist special rules when adopting from surrogate mothers since it is according to a child's best interests to have two parents.

The conclusion is consequently that the definitions about motherhood are generally applicable amongst the Swedish laws even though it hasn't been directly expressed in any acts. The woman who gives birth to a child is to be considered the child's mother, also when artificial insemination has been used. The definition is general to such an extent where it shouldn't be changed. Situations such as surrogacy therefore have to be resolved in other ways, for example with adoptions.

Sammanfattning

Moderskapet finns oftast inte reglerat i olika länders rättssystem. Varken Sverige, Finland eller Storbritannien har reglerat och definierat moderskapet i sina lagar. Denna uppsats ska därmed behandla det rättsliga moderskapet för att studera dess definitioner men även möjligheten att förändra ett moderskap i enlighet med svensk rätt.

I uppsatsens deskriptiva del sker en genomgång av moderskapet och föräldraskapet i belysning av dagens biomedicinska teknik vilket skapar olika synsätt på moderskapet. Jag utför en kort komparation med Finland och Storbritannien för att kunna jämföra deras syn på moderskapet med Sverige och för att kunna studera hur de reglerar rättssituationer som inte är tillåtna i Sverige. Med hjälp av rättspraxis förs därefter en diskussion kring möjligheten att kunna ändra på ett moderskap och om det går att väcka talan kring moderskapet. En moderskapstalan kan föras i enlighet med de svenska reglerna om fastställsetalan. Skulle domstolen komma fram till att en kvinna är/inte är moder till ett barn så kan det registrerade moderskapet ändras. Därefter behandlas de problem som kan uppstå när en situation som inte är lagreglerad i Sverige måste bedömas i en svensk domstol, t.ex. när surrogat diskuteras. Slutligen behandlas principen om barnets bästa och reglerna om ett barns rätt till vetskap om sitt ursprung. Det är viktigt att barnens rätt inte glöms bort trots att fokus ligger på modern.

I analysen konstateras att moderskapsdefinitionen är relativt enkel, både i det svenska rättssystemet men även i andra rättssystem. Den så kallade moderskapspresumtionen grundar sig på uttrycket *mater semper certa est*. Detta innebär att modern alltid anses självklar då det är hon som föder barnet. Även vid olika former av assisterad befruktning, både i form av inseminationer men även äggdonationer, är det fortfarande kvinnan som föder barnet som är att anse som barnets moder. Detta är en princip som torde gå att överföra till diskussionen kring embryodonationer. Idag är embryodonation inte tillåtet i Sverige eftersom det anses viktigt att barnet har genetisk samhörighet med minst en förälder. Därmed kan inte både donerat ägg och donerad sperma användas vid befruktning. Om det skulle komma att bli tillåtet med embryodonation är det dock fortfarande den kvinna som föder barnets som bör anses vara barnets moder, precis som vid vanlig äggdonation.

En annan möjlighet för barnlösa par att skaffa barn kan vara att anlita en surrogatmamma. En surrogatgraviditet kan uppstå genom att surrogatmodern insemineras med sperma från den man som ska bli barnets fader eller genom att ett embryo från den blivande fadern och modern planteras in i surrogatmamman. Att anlita surrogatmödrar är inte tillåtet i Sverige, men om det skulle komma att tillåtas torde assistans kunna hämtas från det brittiska rättssystemet. I det brittiska systemet kan ”föräldraavtal” tecknas mellan surrogatmodern och barnets genetiska fader som gör att de får lika rätt att

bestämma över barnet. Avtalet gäller till dess att vårdnaden kan föras över till den genetiska fadern och den kvinna som avsett att bli barnets moder kan adoptera barnet. Det har konstaterats att moderskapspresumtionen är så pass stark att den inte bör frångås, därmed kommer surrogatmodern vara barnets moder tills en adoption kan genomföras. Ändock borde adoption vara den bästa lösningen på problemet. Problemet är att adoptivmodern inte får någon rätt till barnet innan adoptionen kan genomföras. I analysen diskuterar jag möjligheten att ha ett tredelat "föräldraavtal" som innefattar surrogatmodern, den genetiske fadern och adoptivmodern. Ett sådant avtal kan förhindra situationer där fadern, som oftast registreras som rättslig fader direkt vid födseln, oväntat ändrar sig och inte godkänner kvinnan som avser att bli barnets moder som adoptivförälder. Detta är nämligen ett avgörande krav vid dessa adoptionsförfaranden som i dessa fall kan innebära problem. Det är till barnets bästa att kunna garanteras två föräldrar och därmed är det nödvändigt med en tydlig reglering och eventuellt ett speciellt adoptionsförfarande när surrogatmammor används.

Slutsatsen är att moderskapsdefinitionen är väl inarbetad i det svenska rättssystemet trots att den inte uttrycks direkt i lagen. Den kvinna som föder barnet är att anse som barnets moder, även vid olika former av assisterad befruktning. Definitionen är så pass allmängiltig att den inte bör förändras. Därmed måste förfaranden med surrogatmödrar lösas på andra sätt, t.ex. genom adoption.

Förord

Jag har svårt att föreställa mig att jag snart är färdig att plocka ut en jur. kand. examen. Nu gäller det inte längre att enbart läsa och lära sig, nu gäller det att själv kunna tillföra någonting till omvärlden. En tanke som är både skrämmande och spännande.

Jag vill ägna detta förord till att tacka alla som stöttat mig under alla mina utbildningsår. Mina föräldrar som alltid har stöttat mig och som hjälpt mig på bästa möjliga sätt under alla skolår, från förskolan till universitet. Utan er hade min utbildningstid inte flutit på så bra som den gjort. Mina vänner inom Juridicum som har stöttat mig och som hjälpt mig genom svåra perioder. Mina vänner utom Juridicum som alltid finns där för mig. Tack för att ni alltid ställer upp på korrekturläsning och ger mig konstruktiv kritik, det har hunnit bli ett antal uppsatser att läsa under årens lopp. Jag vill även sända en tanke till min älskade sambo som fått stå ut med alla sammanbrott under skrivandets gång. Jag sänder ett tack till min handledare Eva Ryrstedt som har visat mig den spännande världen kring familjerätten. Slutligen vill jag tacka advokaterna på min arbetsplats i Kristianstad. Tack för att ni har bjudit in mig i er spännande arbetsvärld och delat med er av era kunskaper. Utan er alla hade allt blivit så mycket svårare, tack för att ni underlättar min vardag.

Nu avslutar jag denna del av mig liv och ger mig av mot nya mål. Som avslutning vill jag ge er alla ett visdomens ord som passar speciellt bra inom juristvärlden och som länge varit vägledande för mig. Även om vi inte vet så mycket som vi skulle vilja så vet vi åtminstone var och hur vi kan få svar på våra frågor.

Kunskap är av två slag: vi känner till ett ämne själva, eller vi vet var vi kan skaffa information om det.

Johnson, Samuel

Linda Wiberg, Lund 2008.

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta Nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter
DNA	Deoxiribonukleinsyra
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta Domstolen
HFE	The Human Fertilisation and Embryology Act 1990
HR	Häradsrätten
ICSI	Intracytoplasmatisk spermieinjektion
IVF	In vitro fertilisering
JT	Juridisk Tidskrift
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, Avdelning I
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SMER	Statens medicinsk-etiska råd
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Allmänt

Mater semper certa est. Moderskapet är alltid självklart, dvs. moderskapet framgår tydligt genom att det är modern som föder barnet. Denna princip har länge varit gällande inom den svenska rätten. Det börjar dock bli allt vanligare att ofrivilligt barnlösa väljer att skaffa barn genom assisterad befruktning. Assisterad befruktning är ett samlingsbegrepp för flertalet metoder att sammanföra ägg och spermier på ett sätt som inte är att anse som naturligt. Assisterad befruktning gäller i Sverige inte enbart för heterosexuella par utan även för registrerade partner och sambor av samma kön. Detta har gett upphov till ett behov av att kunna definiera moderskapet. Frågan är om moderskapet fortfarande kan anses lika självklart när assisterad befruktning utnyttjas.

Ett alternativ till assisterad befruktning är surrogatmoderskap. Detta är ännu inte tillåtet i Sverige men har diskuterats vid flertalet tillfällen. Surrogat innebär att ett befruktat ägg placeras i en annan kvinna eller så utnyttjas surrogatmoderns egna ägg för befruktning. Surrogatmodern föder därefter ett barn för någon annans räkning. Här förekommer därmed en kvinna som föder ett barn utan avsikt att vara barnets moder. Problemet är vem som rent rättsligt är att anses som barnets moder, kvinnan som föder barnet eller kvinnan som har för avsikt att vara moder till barnet. Vidare problem kan uppstå om surrogatmodern skulle ångra sig och vilja behålla barnet. Frågan är hur hela situationen bör regleras. Detta är svåra etiska frågor som ännu inte fått några klara svar.

Ett tredje alternativ för barnlösa kvinnor är att adoptera barn. Även i detta fall är avsikten att barnet ska omhändertas av en annan kvinna än den som föder barnet. Här finns en annan syn på moderskapet där avsikten att bli moder och avsikten att vara den som uppfostrar barnet blir ett starkare moderskap än det som har uppstått för den biologiska modern som föder barnet. Vid adoption upphävs det biologiska moderskapet och ett nytt rättsligt moderskap tar över.

Eftersom moderskapet har ansetts vara självklart finns det inga givna regler för hur ett moderskap kan ifrågasättas och eventuellt upphävas. Ett allt mer uppmärksammat problem är när barn invandrar till Sverige och registreras med "falska" föräldrar. Det vill säga vuxna människor som utnyttjar och kidnappar barn för att framstå som en familj och på så sätt ha särskilda skäl när de ansöker om uppehållstillstånd i Sverige. Dessa barn registreras i och med detta med fel föräldrar. Att kunna upphäva det felregistrerade moderskapet i efterhand är inte alltid en självklarhet.

1.2 Syfte och frågeställning

Fram till år 2003 har moderskapet inte ansetts behöva någon reglering i svensk lag men i och med förändringar som gör att äggdonationer blivit tillåtna har moderskapet inte ansetts vara lika självklart längre. Mitt syfte är att föra en diskussion kring moderskapet och hur det definieras i den svenska rätten. Jag vill undersöka hur moderskapets fastställs, vem som är att anse som moder till ett barn, vad detta kan få för konsekvenser för den enskilda kvinnan och hur eventuella intressekonflikter kan lösas. Jag kommer därför att arbeta kring följande frågor:

- *På vilka sätt en kvinna erhålla ett moderskap?*
- *Hur ser moderskapsdefinitionen ut i svensk lag? Är definitionen densamma vid olika former av assisterad befruktning?*
- *Hur påverkar olika föräldraregleringar synen på moderskap?*
- *Vilka konsekvenser kan dessa definitioner innebära? Kan definitionerna bli ett hinder för den kvinna som vill erhålla status som moder?*
- *Vem är att anse som moder vid intressekonflikter?*
- *Är alla situationer av moderskap reglerade? Om inte, hur kan dessa situationer regleras?*
- *Kan ett registrerat moderskap ändras?*

1.3 Metod och material

Uppsatsens deskriptiva del är framarbetad med hjälp av den så kallade klassiskt rättsdogmatiska metoden. Mitt syfte är att tydliggöra gällande rätt för läsaren. Jag har därför använt mig utav sedvanliga rättsskällor såsom lagtext, förarbete och doktrin och i vissa fall olika rättsfall. Jag har använt mig av sedvanlig texttolkning för att studera rättsskällorna och utröna vad som är gällande rätt. För att kunna diskutera rättsförhållandet i andra länder har jag använt mig av ett komparativt perspektiv. Jag har även använt mig av ett barnperspektiv för att kunna diskutera kring barnets rättigheter.

I analysen förs en diskussion kring de problem som de svenska moderskapsdefinitionerna kan innebära och hur dessa problem eventuellt kan lösas. Jag diskuterar även kring rättssituationer som inte är tillåtna i Sverige och hur dessa situationer hade kunnat regleras om de skulle komma att bli tillåtna. Eventuella lösningar kommer att grundas på mina egna tankar och förslag. Därmed kommer analysen genomsyras av en kritisk rättsdogmatisk metod där oklarheter lyftes fram och diskuteras kring.

1.4 Avgränsning

Denna uppsats kommer till viss del beröra föräldraskap i största allmänhet. Fokus kommer dock att ligga på moderskapet. Frågor kring faderskapet

skulle ge material för en helt egen uppsats och kommer att uteslutas från de diskussioner som förs fram här och nämns enbart i förbifarten.

I uppsatsen diskuteras olika metoder för ofrivilligt barnlösa kvinnor att få barn. Fokus kommer mestadels att ligga på hjälpmedel i form av assisterad befruktning. När diskussionen berör inseminationer utgår jag från inseminationer som utförts på institutioner och sjukhus. Jag beaktar inte inseminationer som sker privat. Surrogatmoderskap kommer att få en kortare genomgång i den deskriptiva delen men kommer att få mer fokus i analysen där olika problem kring surrogatmoderskap kommer att diskuteras. En annan möjlighet för barnlösa kvinnor att få barn är genom adoptioner. Adoptioner kommer att beröras ytligt med en genomgång på vilka möjligheter kvinnor har att adoptera. Det kommer inte att ske någon omfattande beskrivning av olika slags förfaranden som vidtas vid en adoption eller olika adoptionsländers krav på adoptanterna. Adoption kommer att diskuteras mer som en lösning på barnlöshetsproblematiken.

1.5 Disposition

Uppsatsens inledande del kommer att beröra olika sätt för barnlösa kvinnor att skaffa barn. Jag kommer att beskriva de olika alternativ som assisterad befruktning kan erbjuda en kvinna i form av insemination och befruktning utanför kroppen. Jag kommer även att beskriva hur surrogatmoderskap eller adoption är ett alternativ för barnlösa. Jag vill även helt kort beröra vilka likheter och eventuella skillnader det kan finnas hos den heterosexuella och den homosexuella kvinnans möjligheter att skaffa barn.

Efter en genomgång av olika sätt att bli moder följer en kortare beskrivning kring föräldraskapet och därefter moderskapet och moderskapsdefinitionerna.

Jag kommer att utföra en kortare komparation med Finland och Storbritannien. Orsaken till att jag valt dessa länder är att jag ville göra en jämförelse med länder som tillåter förfaranden som inte är tillåtna i Sverige. Därmed kommer jag att jämföra hur de reglerar förhållanden kring embryodonationer och surrogatmoderskap.

I uppsatsens femte kapitel kommer jag att utreda möjligheter kring fastställande och upphävande av moderskap. Detta är en viktig del då de olika alternativen till ett moderskap kan leda till intressekonflikter. Vem är egentligen att anse som moder när en surrogatmamma väljer att behålla ett barn som t.ex. skapats genom att ett ägg har placerats i henne? Om det skulle bli något fel när en moder registreras, kan man upphäva det moderskapet?

Huvuddelens sista kapitel kommer kort att beröra frågan om barnets bästa och rätt att få veta sitt ursprung. Principen om barnets bästa måste alltid beaktas när barns intressen är inblandade och ska alltid beaktas av

myndigheter vid beslut som berör barn. Även barnets rätt att få veta sitt ursprung är en viktig princip som ska beaktas vid olika förfaranden där ett barn inte känner till sina genetiska föräldrar. Ett barn har rätt att få veta vilken donator som har gett upphov till deras skapande och det krävs därmed lagstiftning som underlättar ett barns rätt att få veta sitt ursprung.

Slutligen kommer en analys att ske angående vad som framkommit i huvuddelen och svar på frågeställningarna kommer att diskuteras. Då svar inte går att finna kommer en diskussion föras kring olika alternativa lösningar på problemet. Detta följs av en sammanfattning där frågeställningarna besvaras mer överskådligt och kortfattat.

2 Hjälpmedel för blivande mammor

2.1 Allmänt

Infertilitet definieras som en oförmåga att skaffa barn efter ett års försök med normal samlagsfrekvens utan preventivmedel. I Sverige är 10-15 % av alla gifta och sammanboende par ofrivilligt barnlösa¹. Infertiliteten kan bero på flera orsaker hos både mannen och kvinnan. Kvinnan kan t.ex. ha nedsatt passage i äggleden eller förändringar i form av muskelknutor i livmodern. Mannen kan t.ex. ha nedsatt spermiekvalitet eller hormonella rubbningar. Det är även vanligt att cancerbehandlingar leder till infertilitet. Infertiliteten kan också bero på en kombination av orsaker från båda parter.²

Möjligheterna för ofrivilligt barnlösa att få hjälp ökar hela tiden och idag finns det flera medicinska och icke-medicinska möjligheter att skaffa barn. Ett sätt att skaffa barn är genom assisterad befruktning. Definitionen för assisterad befruktning är behandlingar och metoder där minst en av könscellerna behandlas utanför kroppen. Här ingår behandlingar i form av insemination och provrörsbefruktning (IVF). Att genomgå stimulering i form av enbart hormonbehandling innebär även det viss assistans i befruktningen men ingår inte i begreppet assisterad befruktning. Däremot är det en metod som kan inkluderas i övriga behandlingar.³

Assisterad befruktning är inte det enda sättet för ofrivilligt barnlösa att skaffa barn. Det finns par som trots assisterad befruktning inte kan få barn, t.ex. kvinnor som helt saknar en livmoder. En möjlighet för dessa par att få barn kan vara genom surrogatmoderskap. En annan utväg för de som inte kan få egna barn är att adoptera.

Hjälp att skaffa barn i form av assisterad befruktning har inneburit nya legala och etiska problem. I Sverige har man dragit slutsatsen att metoder som kan skada den humanistiska människosynen inte får användas. I bedömningen av vad som är etiskt försvarbart ska barnets behov och rättigheter utgöra en viktig del.⁴

¹ Prop. 2001/02:89 s. 16.

² Organisationen Organon, Lilla boken B, s. 3-4.

³ Hreinsson m.fl., Infertilitet, 2005, s. 43.

⁴ Prop. 2001/02:89 s. 22.

2.2 Insemination

2.2.1 Allmänt om insemination

Insemination är den vanligaste och även den enklaste fertilitetsfrämjande behandlingen. Detta behandlingssätt ökar graviditetschansen genom att antalet spermier som når fram till ägget ökar. Ofta stimuleras äggstockarna med hormon och när äggen har nått rätt storlek injiceras ett graviditetshormon som gör att det sker en ägglossning ca 40 h efteråt. I så nära anslutning som möjligt till detta utförs inseminationen. Då förs en mjuk plastkateter in genom livmoderhalsen och spermier sprutas in. Spermier har innan dess "tvättats", dvs. dödliga celler, sädesvätska och bakterier har plockats bort och enbart rörliga spermier finns kvar.⁵ Inseminationen kan ske antingen med sperma från mannen i paret, s.k. make- eller samboinsemination, eller med sperma från en donator, s.k. donatorinsemination. Vid donatorinsemination används donerad, frusen sperma men förfarandet är detsamma.⁶

2.2.2 Svensk reglering

I Sverige får en insemination som ombesörjs på sjukhus inte utföras på en ensamstående kvinna.⁷ Regeringen har resonerat kring att när liv skapas på konstgjord väg krävs särskild reflektion och eftertanke. Risken är att konstgjord befruktning kan komma att uppfattas som en instrumentaliserings av det mänskliga livet och att det finns en alltför stor strävan att med tekniska insatser kompensera för livets ofullkomligheter. När samhället medverkar till att skapa liv måste utgångspunkten vara att ett barn ska ha rätt till två föräldrar och att barnet ska vara född av en av föräldrarna.⁸ Insemination får därmed enbart utföras om kvinnan är gift, registrerad partner eller sambo. Före inseminationen krävs ett skriftligt samtycke av maken, partnern eller sambon.⁹ Makar och sambor har kunnat utföra givarinsemination och donatorinsemination sedan den 1 januari 1985¹⁰ medan registrerade partner eller kvinnor som är sambo med en annan kvinna inte har tillåtits att behandlas med inseminationer förrän den 1 juli 2005¹¹. I och med att homosexuella tilläts att adoptera barn från och med år 2003, ansågs det finnas ett tillräckligt underlag som pekade på att homosexuella föräldrar lika väl som heterosexuella föräldrar allmänt sett kunde erbjuda ett barn en god uppväxtmiljö och tillgodose ett barns särskilda behov och även stötta barnet i den känsliga situation som det kan innebära med homosexuella föräldrar. Eftersom lesbiska kvinnor hade möjligheten att

⁵ Hreinsson m.fl., *Infertilitet*, 2005, s. 51-52.

⁶ Hreinsson m.fl., *Infertilitet*, 2005, s. 58.

⁷ 6 kap. 1 § Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m., se e contrario.

⁸ Prop. 2004/05:137 s. 38-39.

⁹ 6 kap. 1 § Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

¹⁰ Se Prop. 1984/85:2 s. 17.

¹¹ Se Prop. 2004/05:137 s. 1.

utföra inseminationer utomlands samt utföra privata inseminationer fanns även en risk att faderskapet aldrig fastställdes och barnets rätt att få veta sitt ursprung inte kunde tillgodoses. Genom att tillåta insemination för homosexuella kvinnor kunde barnen garanteras en möjlighet att få veta sitt ursprung, läs mer i kap. 7.3.¹² Avgörande för att en insemination ska tillåtas är dock att det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.¹³

Sker inseminationen med donerad sperma måste inseminationen utföras på ett offentligt finansierat sjukhus, om inte Socialstyrelsen har gett tillstånd till annat. Inseminationen ska ske under översikt av en läkare med specialkompetens inom gynekologi och obstetrik. Läkaren ska göra en prövning ifall inseminationen är lämplig med hänsyn till parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden.¹⁴ Enligt förarbeten har denna beslutsprocess ansetts jämförbar med beslutsprocessen vid ett adoptionsförfarande.¹⁵ Läkaren väljer därefter en lämplig donator. I Sverige är det inte tillåtet att använda sperma från en avliden donator.¹⁶

2.3 Befruktning utanför kroppen

2.3.1 IVF

IVF-behandling, även kallad provrörsbefruktning, kan användas vid de flesta fall av ofrivillig barnlöshet. Vid en IVF-behandling stimuleras äggstockarna med hjälp av ett hormon som injiceras dagligen i 10-14 dagar, för att fler ägg ska växa. När äggen har nått rätt storlek injiceras de med ett graviditetshormon så att äggcellerna ska mogna och 34-39 h efter detta plockas äggen ut och placeras i ett värmeskåp. Samma dag ”tvättas” spermerna, se kap. 2.2, och sammanförs och blandas med äggen i en petriskål, dvs. ett speciellt provrör. Efter befruktningen odlas äggen i 2-5 dagar. Därefter väljs ett eller högst två embryon ut och placeras in i livmodern genom att föra upp en tunn plastkateter in genom livmoderhalsen och placera embryot. Finns fler embryon kvar kan de frysas ner för framtida bruk.¹⁷

2.3.2 ICSI

ICSI går till på samma sätt som vanlig IVF-behandling förutom att befruktning av ägget sker genom att en tunn pipett suger upp en spermie och

¹² Prop. 2004/05:137 s. 39.

¹³ Se 6 kap. 3 § Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m. och Prop. 1984/85:2 s. 24.

¹⁴ Se 6 kap. 2-3 §§ Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

¹⁵ SOU 1983:42, s. 94.

¹⁶ 6 kap. 4 § Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

¹⁷ Organisationen Organon, Lilla boken B, s. 7-8.

för in det i äggcellen. Denna metod används då spermerna har dålig rörlighet eller inte kan tränga igenom äggcellen själv.¹⁸

2.3.3 Äggdonation

Av olika anledningar har vissa kvinnor problem med att producera ägg. Ett sätt att komma runt detta problem kan vara genom en äggdonation. Det donerade ägget befruktas i ett provrör på samma sätt som vid IVF-behandling eller genom ICSI beroende på spermakvalitén. Därefter placeras det bästa embryot in i livmodern. Övriga embryon kan därefter frysas ner för framtida behandling.¹⁹ Modern kommer vid en äggdonation inte ha någon genetisk koppling²⁰ till barnet men det kommer fadern ha ifall hans sperma har använts för befruktningen.

Om kvinnan inte kan producera egna ägg och mannen inte kan producera sperma kan donation av både ägg och sperma bli aktuellt. Det är dock ovanligt att denna kombination tillåts eftersom det genetiska bandet mellan barnet och föräldrarna helt bryts. Sverige är ett av de länder som har denna uppfattning²¹, se mer i kap. 2.3.5.

2.3.4 Embryodonation

Efter vissa infertilitetsbehandlingar som IVF eller äggdonation finns det vanligtvis fler ägg kvar som redan är befruktade. Dessa embryon kan hållas nedfrysna en tid för framtida bruk om paret i fråga t.ex. vill ha fler barn. I Sverige behålls frusna embryon i 5 år. Om alla embryon inte används av det aktuella paret kan de besluta om att donera bort embryon till andra barnlösa par.²² Det är en eventuell lösning för par som har problem med både manlig infertilitet i kombination med kvinnlig infertilitet vilket kan vara mycket svårt att behandla.²³ Vid embryodonation finns ingen genetisk koppling mellan barnet och föräldrarna. Det är därmed omtvistat ifall embryodonationer ska tillåtas. Sverige är ett av de länder som inte tillåter embryodonationer, se mer i kap. 2.3.5.

2.3.5 Svensk reglering

Vid befruktning utanför kroppen krävs det att kvinnans make/partner/sambo skriftligen samtycker till den assisterade befruktningen. Om ägget är kvinnans eget kan spermier från hennes partner eller donerad sperma

¹⁸ Organisationen Organon, Lilla boken B, s. 8.

¹⁹ Hreinsson m.fl., Infertilitet, 2005, s. 164-166.

²⁰ En genetisk förälder är den person som genom spermie eller ägg bidragit till ett barns uppkomst, se kap. 3.1.

²¹ Se Prop. 2001/02:89 s. 51.

²² Hreinsson m.fl., Infertilitet, 2005, s. 166.

²³ Hreinsson m.fl., Infertilitet, 2005, s. 167.

användas för befruktning. Behöver kvinnan ett donerat ägg är det enbart tillåtet att befrukta ägget med hennes partners sperma.²⁴ Tidigare var det inte tillåtet att använda donerade ägg vid assisterad befruktning eftersom barnet inte fick någon genetiskt anknytning till modern vilket ansågs strida mot den mänskliga livsprocessen²⁵. Statens medicinsk-etiska råd har emellertid konstaterat att ägg och sperma är att anse som lika viktiga ur en genetisk synpunkt vid skapandet av nytt liv. Ur en etisk synpunkt borde därför spermadonation och äggdonation likställas. Därmed har det idag blivit tillåtet att använda donerade ägg vid assisterad befruktning. Dock ska det finnas starka restriktioner i användandet av både sperma och ägg samtidigt.²⁶ Det måste finnas kvar något genetiskt band mellan föräldrarna och barnet vilket det gör om enbart antingen sperma *eller* ägg har donerats. Det är därmed inte tillåtet att använda både ett donerat ägg kombinerat med donerad sperma.²⁷

Befruktning utanför kroppen får enbart ske på ett offentligt finansierat sjukhus eller på annat behandlingsställe om Socialstyrelsen gett sitt samtycke. Om ägget eller sperman är donerad får befruktning och införande enbart ske på sjukhus som har en enhet för utbildning av läkare enligt avtal mellan de universitet som bedriver läkarutbildning och berörda landsting. Om antingen ägget eller sperman är donerad ska en läkare göra en bedömning om befruktningen är lämplig med hänsyn till parternas medicinska, psykologiska och sociala förhållanden. Avgörande är bl.a. att det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.²⁸

IVF-behandlingar ger ofta upphov till flerbarnsbörd eftersom flera befruktade ägg brukar återinföras i kvinnan. Vid IVF har det visat sig att barnen löper större risk att födas tidigt, få en lägre födelsevikt och chansen är större för missbildning²⁹.³⁰ Dessa risker är ofta sammankopplade med just flerbarnsbörd. Det har därför beslutats att enbart ett befruktat ägg, eller i undantagsfall två befruktade ägg, ska få återinföras i kvinnan.³¹ Det har dock ännu inte lagstiftats om detta då det för närvarande inte finns skäl att i lagtext reglera det antal ägg som ska återföras eller när det finns skäl att återföra mer än ett ägg. Man har nöjt sig med att uttala sig i förarbetena tills det eventuellt kan visas att lagstiftning är nödvändig.³²

Det inte är tillåtet att använda donationer av både ägg och spermier samtidigt, därmed är det inte heller tillåtet att använda sig av embryodonationer. Det anses bli en alltför långtgående strävan att med

²⁴ 7 kap. 1 § och 3 § Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

²⁵ Se Prop. 1987/88:160 s. 10-12.

²⁶ Prop. 2001/02:89 s. 37.

²⁷ Se Prop. 2001/02:89 s. 51-52.

²⁸ Se 7 kap. 4-5 §§ Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

²⁹ 5,4 % chans för missbildning jämfört med 3,9 % chans vid befruktning på naturlig väg enl. Prop. 2001/02:89 s. 28.

³⁰ Prop. 2001/02:89 s. 28.

³¹ Prop. 2001/02:89 s. 28-30.

³² Prop. 2001/02:89 s. 30-31.

tekniska hjälpmedel kompensera livets ofullständigheter genom att använda både donerad sperma och ägg. Då bildas ett barn utan någon genetisk anknytning till sina föräldrar och risken är att det skapar en teknifierad människosyn.³³

2.4 Surrogatmoderskap

2.4.1 Allmänt om surrogatmoderskap

Om en kvinna saknar livmoder eller livmodern av olika anledningar blivit borttagen finns det ingen möjlighet för henne att själv föda ett barn. Kvinnan kan eventuellt ha kvar en ovarial funktion och kan producera egna ägg. En lösning på barnlösheten kan i dessa fall vara att låta en annan kvinna föda barnet. Graviditeten kan anordnas genom att sperma insemineras hos en surrogatmamma som då bidrar med sitt eget ägg och blir barnets genetiska moder. Denna metod kallas normalt ”partial surrogacy”. Denna metod började användas i USA under 1980-talet. Ett delat surrogat kunde dock leda till vissa legala problem om surrogatmammans ville behålla barnet efter förlossningen. Ett helt surrogat ”full surrogacy” ansågs därmed vara en bättre metod. Då bidrar det barnlösa paret med både ägg och sperma och ett embryo placeras in i surrogatmodern. Barnet blir då det infertila paret genetiska barn. Ur en medicinsk synpunkt anser vissa att det är oacceptabelt att utsätta en kvinna för den belastning och risk som en graviditet kan innebära utan att det resulterar i ett eget barn. I länder som tillåter surrogat brukar dock surrogatmammor väljas ut efter vissa protokoll. Kvinnan ska vara vid god hälsa och ska för tillfället anse sig ha fullbordat sin egen familjebildning. Surrogatmödrar ges även psykologisk rådgivning för att psykiskt klara av att ge upp det barn de burit på i nio månader. Ett surrogatmoderskap utförs normalt mot viss ekonomisk kompensation vilket vissa menar vara fel eftersom ett barn inte är ett objekt som går att köpa.³⁴

2.4.2 Svensk reglering

Surrogat har länge ansetts vara en tvivelaktig företeelse i Sverige. Surrogatmoderskap är därför inte tillåtet enligt svensk rätt. Då surrogatmoderskap började diskuteras i rätten under 1980-talet jämförde man det till en början med adoptionsförfarandet. Man konstaterade bl.a. att det inte skulle vara tillåtet med ersättning då risken är att människor börjar köpslå om barn. Adoptanter måste även godkännas som lämpliga adoptivföräldrar innan en adoption kan tillåtas, det finns dock ingenting som garanterar att de som beställt ett barn genom surrogat blir godkända adoptivföräldrar. Grundregeln är att en kvinna förfogar över sin egen kropp. Det innebär att en surrogatmamma skulle kunna besluta om abort och ta

³³ Prop. 2001/02:89 s. 51-52.

³⁴ Hreinsson m.fl., Infertilitet, 2005, s. 198-199, och FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnlöshet och barnets bästa, 1996, s. 36.

hand om sin graviditet precis som hon vill. Det skulle då inte finnas någonting att säga till om ifall hon misskötte sig under graviditeten och t.ex. missbrukade droger. Problemet var dock att äggdonation inte var tillåtet i Sverige vid denna tid och s.k. ”full surrogacy” var därmed inte möjligt. Det var inte heller klart vem som skulle få ansvaret för barnet vilket stred mot barnets intressen.³⁵

När äggdonation började utredas inför en legalisering, diskuterades samtidigt om surrogatmoderskap. Det ansågs dock inte förenligt med människovärdesprincipen att använda en annan kvinna som medel för barnlösheten. Surrogat ansågs fortfarande kunna innebära alltför stora komplikationer kring föräldraskapet och ansvaret för barnet vilket skulle kunna leda till svåra konflikter som ett barn i så fall tvingades in i vilket inte skulle vara rättvist för barnet.³⁶

2.5 Adoption

2.5.1 Allmänt om adoption

Ett alternativ för ofrivilligt barnlösa är att adoptera ett barn. Vid en adoption ska adoptanterna ha för avsikt att fostra barnet som sitt eget och skapa ett varaktigt familjeförhållande. Efter att en adoption har godkänts anses adoptanterna vara barnets föräldrar istället för de biologiska föräldrarna.³⁷

2.5.2 Svensk reglering

I Sverige får makar eller registrerade partners adoptera ett barn gemensamt. Det innebär att de som lever i ett samboförhållande inte kan adoptera tillsammans. Dock kan ensamstående personer själva adoptera ett barn. Vid en gemensam adoption krävs att den andra partnern har godkänt adoptionen.³⁸ För att få genomföra en adoption ska adoptanterna godkännas som lämpliga. Adoptanternas levnadsförhållanden utreds då men avgörande för att få adoptera ett barn är alltid att det ska vara till fördel för barnet.³⁹

I Sverige är det tillåtet med styvbarnsoptioner och internationella optioner. Vid styvbarnsoptioner adopterar en make/registrerad partner sin makes/registrerade partners barn i syfte att båda parter ska vara föräldrar till barnet⁴⁰. Vid en internationell adoption kommer barnet från ett annat land. Då sker adoptionen via en adoptionsorganisation som sköter handläggningen och kontaktar det land som barnet kommer ifrån.⁴¹

³⁵ SOU 1985:5 s. 50.

³⁶ Prop. 2001/02:89 s. 55.

³⁷ Se 4 kap. 6 och 8 §§ FB.

³⁸ 4 kap. 3 § FB och Sverne Arvill, Adoption, 2003, s. 12.

³⁹ Sverne Arvill, Adoption, 2003, s. 13 och 23.

⁴⁰ Sverne Arvill, Adoption, 2003, s. 30.

⁴¹ Sverne Arvill, Adoption, 2003, s. 13-14.

3 Föräldraskap och moderskap

3.1 Föräldraskap

När olika former av assisterad befruktning diskuteras uppstår flera definitioner av föräldraskap som det är viktigt att kunna skilja på. I Föräldraskapen finns inga vidare definitioner av föräldraskap och man skiljer enbart mellan biologiska föräldrar och adoptivföräldrar.⁴²

En definition av föräldraskap är det rättsliga föräldraskapet vilket avser den rättsliga konstruktionen av föräldraskap. I detta begrepp ingår fastställandet av vem som ska anses vara ett barns förälder. Därefter uppstår rättsverkningar knutna till föräldraskapet i form av både rättigheter och skyldigheter genom t.ex. underhållsskyldighet. Att fastställa ett rättsligt föräldraskap sker genom en rättsligt bindande åtgärd som förklarar en person som förälder till ett barn. Det kan ske t.ex. genom en faderskapsbekräftelse eller ett beslut om adoption. Den som fastställs som rättslig förälder erhåller även en rättslig status som förälder.⁴³ Modern till ett barn kommer att erhålla status som rättslig förälder per automatik genom att hon föder barnet, se kap. 3.2. Om modern är gift kommer även mannen normalt att erhålla status som rättslig förälder per automatik, men det finns undantag t.ex. om det genom arvsanlag kan visas mannen inte är fader till barnet⁴⁴.

Statens medicinsk-etiska råd har föreslagit att man bör skilja mellan tre olika begrepp av föräldraskap då assisterad befruktning är inblandad nämligen genetiskt, biologiskt och socialt föräldraskap. En genetisk förälder är den person som genom spermie eller ägg bidragit till ett barns uppkomst. En biologisk förälder är den kvinna som genomgår graviditeten och föder barnet. Därmed kan inte en man vara att anse som biologisk förälder i detta hänseende trots ett genetiskt band till barnet. Den sociala föräldern är den person som tar hand om eller avser att ta hand om barnets vårdnad och fostran.⁴⁵ Det sociala föräldraskapet spelar större roll vid vårdnadsansvar. I de flesta fall är en social förälder även barnets rättsliga förälder men det behöver inte vara så. En social förälder kan t.ex. vara en styvförälder eller en familjehemsförälder.⁴⁶

⁴² Se Föräldraskap (1949:381).

⁴³ Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, 2000, s. 42.

⁴⁴ 1 kap. 1-2 §§ FB.

⁴⁵ SMER, rapport 1995-04-19, Assisterad befruktning, s. 4-5.

⁴⁶ Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, 2000, s. 43.

3.2 En moder

I Sverige gäller mater est-presumtionen, dvs. den kvinna som föder ett barn är också att anse som dess moder. Moderskapet anses utan vidare kunna framgå eftersom det är hon som föder barnet. Under flera år fanns det ingen lagreglering kring moderskapet utan bara principen *mater semper certa est*^{47, 48}. Moderskapspresumtionen fastställer därmed det biologiska moderskapet. Den kvinna som föder barnet är att anse som dess moder. Det biologiska föräldraskapet är därmed ofta grunden för ett rättsligt föräldraskap vad gäller mödrar⁴⁹ så i princip anger moderskapspresumtionen att den kvinna som föder ett barn även är att anse som barnets rättsliga moder.

Moderskapspresumtionen gav länge upphov till en ovilja att beakta möjligheten att en kvinnas ägg kunde vara upphov till en annan kvinnas barn.⁵⁰ I dessa fall har inte barnet något genetiskt band med modern⁵¹ och man menade att moderskapet inte skulle anses lika självklart längre om äggdonation tilläts. I propositionen *Behandling av ofrivilligt barnlösa* konstaterades dock att spermadonation och äggdonation borde likställas⁵², se kap 4.5, och i och med en lagändring den 1 januari 2003 blev äggdonation tillåtet⁵³. Då uppkom problemet kring moderskapsdefinitionen. Frågan var ifall moderskapet fortfarande kunde betraktas likadant eftersom ett barn inte skulle ha något genetiskt samband med den kvinna som föder barnet. Statens medicinsk-etiska råd uttalade sig om att den kvinna som genomgår graviditeten bör anses vara barnets moder eftersom barnet är önskat av denna kvinna och även framfött av henne⁵⁴. Regeringen beslutade därmed att det skulle införas en paragraf i Föräldrabalken som anger att den kvinna som föder ett barn som tillkommit genom att ett ägg från en annan kvinna, efter befruktning utanför kroppen, förts in i hennes kropp ska anses som barnets moder.⁵⁵ Presumtionen att den kvinna som föder ett barn även är att anse som barnets moder blev nu till viss del konstaterad även i lagen. Det rättsliga föräldraskapet och framfödandet av barnet var att anse som viktigare än de genetiska kopplingarna mellan förälder och barn.

⁴⁷ Min översättning; Moderskapet är alltid säkert.

⁴⁸ Saldeen, Barn- och föräldrarätt, 2005, s. 40.

⁴⁹ Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, 2000, s. 42.

⁵⁰ SOU 1985:5 s. 45.

⁵¹ Prop. 1987/88:160 s. 12.

⁵² Se Prop. 2001/02:89 s. 37.

⁵³ Se Prop. 2001/02:89 s. 1.

⁵⁴ Prop. 2001/02:89 s. 37.

⁵⁵ Prop. 2001/02:89 s. 41 och 57.

3.3 Två mödrar

Från och med den 1 juli 2005 får homosexuella kvinnor som lever i ett förhållande behandlas med insemination och befruktning utanför kroppen för att kunna skaffa barn gemensamt.⁵⁶

Ett barn har rätt till två föräldrar eftersom det ger trygghet både ekonomiskt, socialt och rättsligt sett. Vid ett rättsligt föräldraskap anses barnets intressen och rätt till denna föräldrafunktion väga tyngre än biologiska förhållanden. Även när föräldrarna är två homosexuella kvinnor bör föräldraskapet väga tungt. Därför konstaterades att föräldraskapet ska vara gemensamt när två kvinnor väljer att skaffa barn tillsammans. Det ansågs inte tillräckligt med möjligheten till styvbarns adoption som inte skulle ge lika starkt skydd för barnet. Exempelvis får ett sambopar inte adoptera gemensamt och risken kan vara att den ena föräldern ångrar sig innan adoptionen blir möjlig. Detta skulle leda till att barnet växer upp med endast en rättslig förälder.⁵⁷

Vid fastställande av faderskapet efter en assisterad befruktning har mannens skriftliga godkännande till behandlingen följden att han är att betrakta som barnets fader. Detsamma ska därför gälla mellan två kvinnor. En kvinnas skriftliga godkännande och sannolikheten att barnet faktiskt tillkommit genom befruktning ska leda till att hon är att anse som rättslig förälder till barnet som föds. På så sätt är barnet garanterat två föräldrar. Den andra modern definieras som förälder för att undvika missförstånd. Uttrycket medmoder har diskuterats men av hänsyn till att de båda mödrarna ska anses vara likvärdiga föräldrar ansågs det olämpligt.⁵⁸

⁵⁶ Prop. 2004/05:137 s. 1 och 37.

⁵⁷ Prop. 2004/05:137 s. 42-43.

⁵⁸ Prop. 2004/05:137 s. 43-44.

4 Komparation

4.1 Europarådets rapport 1989⁵⁹

1949 grundades Europarådet med uppgiften att utveckla gemensamma demokratiska principer över hela Europa på grundval av Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och andra grundtexter som skyddar individen. Europarådets syften är bl.a. att hitta gemensamma lösningar på olika samhällsproblem såsom diskriminering, främlingsfientlighet, intolerans, bioetik, kloning, människohandel m.m.⁶⁰

Europarådet angav i en rapport från 1989 att moderskapet ska bestämmas i enlighet med vem som föder barnet.⁶¹ Bestämmelsen står i överensstämmelse med principen *mater semper certa est*.

Assisterad befruktning får enligt rapporten användas för att hjälpa par som inte kan skaffa barn på naturlig väg. Dock får behandlingar enbart utföras av inrättningar som erhållit tillstånd. Dessa inrättningar får utföra assisterad befruktning i form av insemination, provrörsbefruktning och införande av ett redan befruktat embryo. Donerade könsceller och embryon får användas vid assisterad befruktning om skriftligt samtycke getts från donatorn. En donator har rätt till ersättning för omkostnader men inte arvode i övrigt. Surrogat anses inte få vara tillåtet förutom i undantagsfall. Den kvinna som föder ett barn åt en annan kvinna får inte utföra detta mot ekonomisk ersättning förutom för de omkostnader som uppstår på grund utav situationen. Surrogatmodern har bestämmanderätt över sin egen kropp och har efter att hon fött barnet rätt att ändra sig och behålla barnet.⁶²

Europarådet arbetar på tre politiska nivåer, det kan vara som beslutande och verkställande organ, som rådgivande och pådrivande organ eller ett organ för samarbete på lokal och regional nivå.⁶³ Rapporten som kom från Europarådet 1989 innehåller enbart ställningstaganden och råd vad gäller faderskap och moderskap. Det är därmed ingen bindande rapport och det är upp till staterna att skapa sin egen lagstiftning och de har rätt att välja hur pass långtgående de inhemska bestämmelserna ska vara.

⁵⁹ Council of Europé, Human Artificial Procreation, Information Document, Strasbourg 1989.

⁶⁰ Se Europarådets officiella hemsida.

⁶¹ Principle 14.1, Council of Europe, Human Artificial Procreation. Information Document, Strasbourg 1989.

⁶² RP 3/2006 rd, s. 13-14.

⁶³ Betänkande 2006/07:ER1 s. 5.

4.2 Storbritannien

I de europeiska rättssystemen har moderskapet ansetts lätt att fastställa genom det biologiska faktum att modern föder barnet. Grundsatsen *mater semper certa est* är den enda vägledning som finns angående moderskapet och någon rättslig reglering av kriterierna för moderskap finns inte. Lagrådet har konstaterat att det inte finns någon sådan bestämmelse vare sig i den franska *Code Civil* eller i den tyska *Bürgerliches Gesetzbuch*. Även i övriga europeiska civillagar borde denna slags lagreglering vara ovanlig och verkar inte heller existera i den engelska rätten.⁶⁴

I Storbritannien finns inga krav på ett parförhållande för att få utnyttja assisterad befruktning, utan en lämplighetsbedömning görs i varje enskilt fall. Reglerna kring assisterad befruktning finns i *The Human Fertilisation and Embryology, HFE, Act* från 1990. När samkönade par får barn genom assisterad befruktning måste den andra partnern adoptera barnet för att betraktas som förälder, det finns inget gemensamt föräldraskap för homosexuella.⁶⁵ I HFE stadgas även att embryodonationer är tillåtet och att moder då ska anses vara den kvinna som fött barnet.⁶⁶

Sedan en ändring i lagen om assisterad befruktning, som kom år 2005, är donatorer inte anonyma utan ett barn som tillkommit genom assisterad befruktning har rätt att få kännedom om sitt ursprung efter att det fyllt 18 år. Donatorer finns från och med 2005 registrerade i ett särskilt register. Med hjälp av registret kan barn som tillkommit genom donation få kännedom om sitt genetiska ursprung men det hjälper även till att förhindra giftermål mellan halvsyskon eller att halvsyskon gemensamt skaffar barn.⁶⁷

I Storbritannien är surrogatmödraskap tillåtet, men enbart altruistiskt surrogat⁶⁸, dvs. det får inte utföras mot ersättning. Surrogatmödraskap regleras i *The Surrogacy Agreements Act* från 1985. Även om det kommersiella surrogatet är förbjudet är det enbart personer, organisationer och andra förmedlingar som mot betalning förmedlar fram ett arrangemang som kan straffas, inte de tilltänkta föräldrarna eller surrogatmodern.⁶⁹

En överenskommelse om surrogat är inte juridiskt bindande utan surrogatmodern kan alltid backa ur överenskommelsen. Vid barnets födsel registreras surrogatmodern och den genetiska fadern eller om surrogatmodern är gift, hennes man, på födelsebeviset. Därefter bör surrogatmodern och den genetiske fadern skriva på ett *Parental Responsibility Agreement* som ger dem samma rättigheter till barnet. Avtalet gäller fram tills surrogatmodern adopterar bort barnet till dess tilltänkta föräldrar. Detta kan ske först när barnet är sex veckor gammalt. Då ansöker

⁶⁴ Prop. 2001/02:89 s. 83.

⁶⁵ SOU 2007:3 s. 60.

⁶⁶ Principle 28.1 the Human Fertilisation and Embryology Act 1990.

⁶⁷ SOU 2007:3 s. 60.

⁶⁸ Jönsson, Det förbjudna mödraskapet, 2003, s. 67.

⁶⁹ Jönsson, Det förbjudna mödraskapet, 2003, s. 68.

barnets tillänkta föräldrar om föräldraskap till barnet, därefter överförs alla rättigheter till föräldrarna.⁷⁰

Ett problem med de engelska bestämmelserna är att surrogatmoderns make ska registreras som fader till barnet, detta trots att arrangemanget skett genom insemination. Då får ingen av de tillänkta föräldrarna någon rätt till barnet. Skulle barnet ha tillkommit genom samlag blir det istället den mannen som registreras som fader vilket leder till att ett samlag blir det enda säkra sättet att komma runt problemet.⁷¹

4.3 Finland

Finland har samma moderskapsdefinitioner som Sverige, dvs. modern är den kvinna som föder barnet.⁷² Denna regel finns dock inte nedskrivna i lagen utan är att anse som en oskriven lag. Det spelar ingen roll om ett barn inte har ett genetiskt band med modern. Meningen är att kvinnan som föder barnet avser att vara dess moder och därför finns ingen anledning att skapa juridiska förhållanden mellan donatorer och de barn som uppstår.⁷³ I Finland tillåts både ägg- och spermadonation och embryodonation. Finland har därmed en mer långtgående reglering än vad Sverige har. Även surrogatmödraskap har varit tillåtet men har förbjudits i och med en ny lag om assisterad befruktning som trädde i kraft den 1 september 2007⁷⁴.

Finland har inga krav på att den kvinna som utnyttjar assisterad befruktning ska leva i ett parförhållande, även ensamstående kvinnor får behandlas med assisterad befruktning.⁷⁵ I förarbetet till den nya lagen föreslogs att användning av donerade könsceller från två håll, dvs. användning av både donerade ägg och sperma samtidigt, ska kunna användas vid assisterad befruktning. Syftet är att kunna hjälpa par där det finns problem med befruktning hos både kvinnan och mannen.⁷⁶ Om ett par har behandlats för barnlöshet med parets egna könsceller och det har skapats fler embryon än vad som använts kan även dessa doneras om både kvinnan och mannen gett sitt samtycke till det.⁷⁷

Sett ut ett jämställdhetsperspektiv har surrogat ansetts vara en bra lösning eftersom även homosexuella män har getts en möjlighet att skaffa egna barn. Tidigare har Finland ansett att surrogat har fungerat bra men i en närmare undersökning kom man fram till att det innebär stora påfrestningar för en surrogatmamma både psykiskt och fysiskt och borde inte vara tillåtet. Precis som i alla andra länder diskuteras risken för kommersialisering och

⁷⁰ Jönsson, Det förbjudna mödraskapet, 2003, s. 67-68

⁷¹ Jönsson, Det förbjudna mödraskapet, 2003, s. 68-69.

⁷² RP 3/2006 rd, s. 10.

⁷³ RP 3/2006 rd, s. 19.

⁷⁴ Motion 2008/09:So559 s. 3.

⁷⁵ Se 1 kap. 2 § 2p. Lag om assisterad befruktning 22.12.2006/1237.

⁷⁶ RP 3/2006 rd, s. 17.

⁷⁷ 3 kap. 20 § Lag om assisterad befruktning 22.12.2006/1237

ekonomiskt utnyttjande och risken för att de inblandade parterna kan hinna ändra sig halvvägs in i graviditeten. En surrogatmoder kan även bestämma sig för att behålla barnet efter födseln, eller så vill mottagarparet inte ta emot barnet om det föds med sjukdomar eller så väljer surrogatmodern att lämna barnet till ett annat par. Om surrogat hade tillåtits poängterades till att börja med vikten av att den som föder barnet är att anse som barnets moder. Därefter kan modern avstå från barnet och adoptera bort det tidigast åtta veckor efter förlossningen.⁷⁸ Genom det förbudet som föreslogs i den finska propositionen⁷⁹ ändrades det förslag som hade givits från social- och hälsoministeriet som ville tillåta surrogat under vissa förutsättningar.⁸⁰ I en svensk kommittémotion från 2008 uttalades att det blåser friska vindar för surrogatmödraskap i Europa.⁸¹ Undantaget var Finland som hittills är det enda land att gå från att tillåta surrogat till att förbjuda det.

⁷⁸ RP 3/2006 rd, s. 17-18.

⁷⁹ Se RP 3/2006 rd.

⁸⁰ Motion 2008/09:So559 s. 3.

⁸¹ Motion 2008/09:So559 s. 4.

5 Moderskapstalan

5.1 Inledning

Det finns situationer där barn har förväxlats på sjukhuset och fel moder har registrerats. Det finns även situationer där barn har övergivits vid födseln och registrerats utan någon moder. En mer aktuell situation är då kvinnor i samband med invandring till Sverige för med sig barn, bl.a. för att ha ytterliggare asylskäl, och felaktigt registreras som moder till barnen. Frågan om att kunna föra talan om upphävande och fastställelse av moderskap har då diskuterats.

För att kunna göra en ändring i folkbokföringsuppgifterna krävs det enligt Skatteverket att ett nytt moderskap kan styrkas med hjälp av en födelseattest eller annan accepterad handling som upprättats av behörig myndighet i utlandet. För att göra en ändring i folkbokföringen enbart på administrativ väg anses det inte vara tillräckligt med enbart en DNA-analys. Om tillförlitliga handlingar inte existerar kan folkbokföringsuppgifterna enbart ändras om det föreligger en dom eller beslut i Sverige om fastställande respektive upphävande av moderskap. Talan inför domstol om ändring av moderskap sker enligt de allmänna reglerna om fastställsetalan i 13 kap. 2 § RB.⁸² Att tänka på är att en fastställsetalan enbart fastslår att ett visst förhållande föreligger/inte föreligger. Det har uttalats att föräldraskap är ett sådant rättsförhållande att det kan var föremål för en rättegång. Vid Föräldraskapens tillkomst förutsattes att en talan om föräldraskap skulle kunna föras i en rättegång med stöd av 13 kap. RB.⁸³

5.2 Rättspraxis

5.2.1 Bureå-fallet

I det s.k. Bureå-fallet⁸⁴ var frågan ifall två pojkar som hade förväxlats vid födseln skulle bytas tillbaka till rätt föräldrar.

Två kvinnor födde samma dag varsin pojke. Det ena paret misstänkte snart att en förväxling av pojkarna hade skett på sjukstugan vilket bekräftades av en medicinsk biologisk undersökning. Paret gjorde gällande att en förväxling av pojkarna hade skett och väckte talan vid häradsrätten där de yrkade att barnen skulle bytas tillbaka. Efter en rättsmedicinsk undersökning med hjälp av blodprov kunde det konstateras att den ena modern omöjligt kunde vara mamma till det barn hon trodde sig vara sitt eget.

Blodanalysen stöttade påstående om att ett byte hade skett och fick stort avgörande i häradsrätten där käromålet bifölls. Målet överklagades till både

⁸² Saldeen, Barn- och föräldrarätt, 2005, s. 44.

⁸³ NJA 2007 s. 684, se Högsta domstolens resonemang.

⁸⁴ NJA 1949 s. 144.

hovrätten och Högsta domstolen varav båda instanserna fastställde häradsrättens domslut. Vid den tid som målet avslutades hade pojarna redan nått sju års ålder.⁸⁵

Även om detta mål främst diskuterar barnens börd, diskuteras indirekt för första gången moderskapet och möjligheten att både häva och fastställa ett moderskap. Genom detta mål kunde därmed en moderskapstalan föras trots att moderskapet redan fanns registrerat i folkbokföringen⁸⁶.

5.2.2 Enköpingsfallet

I ett mål från 1968⁸⁷ fastslogs att det finns en möjlighet att föra en moderskapstalan i enlighet med den allmänna regeln om fastställsetalan i 13 kap. 2 § RB och även att ett barn kan föra en sådan moderskapstalan. I ett JO fall från 1989⁸⁸, det så kallade Enköpingsmålet, fastställer JO möjligheten att använda 13 kap. 2 § RB vid en moderskapstalan.

I målet i fråga hittades ett spädbarn övergivet. Barnet hade ingen registrerad moder. Socialnämnden fann efter vissa undersökningar modern som till slut erkände moderskapet men ville fortsätta att vara anonym. Eftersom det inte fanns stöd i lag för fastställelse av moderskap menade socialnämnden att det inte fanns skäl att utreda ett moderskap men de ansåg samtidigt att för barnets skull måste moderskapet kunna fastställas och att det borde finnas lagstiftning kring det.

JO konstaterade att det är viktigt att barnets behov och rättigheter beaktas och att det ligger i ett barns intresse att det finns ett fastställt moderskap. I och med ett barns rätt att få veta sitt ursprung är det viktigt att moderns namn antecknas i folkbokföringen. Socialnämnden har därmed en skyldighet att undersöka vem som fött barnet. En fastställsetalan för moderskap kunde enligt JO föras enligt de allmänna reglerna för fastställsetalan i 13 kap. RB. En moderskapsfastställsetalan kan bli aktuell om modern t.ex. förnekar moderskapet. I det här målet godkände modern till slut att ett moderskap fastställdes.⁸⁹

JO:s uttalande visar att det finns en rätt att föra en fastställsetalan kring ett moderskap trots att det inte föreligger en uttrycklig lagreglering härom. De allmänna reglerna om fastställsetalan är att anse som tillräckliga. En moderskapstalan behöver dock aldrig föras om modern är känd. Vanligtvis fastställs moderskapet automatiskt genom ett konstaterande att det är modern som faktiskt fött barnet.

⁸⁵ Se NJA 1949 s. 144.

⁸⁶ Tolstoy Kongstad, *Mater semper certa est?*, 2003, s. 11.

⁸⁷ Se SvJT 1968 ref. 89 där modern hade antecknats som okänd och sonen väckte talan om fastställelse av moderskap.

⁸⁸ Se JO 1989/90 s. 223-229.

⁸⁹ Se JO 1989/90 s. 223-229.

5.2.3 Vad gäller idag?

I ett hovrättsmål från 1996⁹⁰ ansågs ett moderskap inte kunna prövas då moderskapet redan var registrerat i folkbokföringen, trots att moderskapet var att anse som felaktigt. Detta trots Bureå-målet där föräldraskapet var felaktigt registrerat och kunde ändras. Rättsfallet från 1996 får ändå anses överspelat i och med senare praxis.

I ett mål från Högsta domstolen 2007⁹¹ tilläts en negativ moderskapstalan med stöd av 13 kap. 2 § RB.

M.N. kom till Sverige 1998 med tolv barn som hon uppgav sig vara moder till. A.N.E. som redan fanns i Sverige uppgavs vara fader till barnen. Baserat på M.N. och A.N.E:s uppgifter folkbokfördes de som barnens föräldrar utan att det kunde styrkas med andra uppgifter eller dokument. Fem av barnen omhändertogs år 2000 med stöd av LVU och fråga uppkom ifall paret var barnens biologiska föräldrar. Barnen väckte talan om att det skulle fastställas att paret i fråga inte var deras föräldrar då de enligt egna uppgifter hade föräldrar och syskon kvar i Afghanistan.

Högsta domstolen konstaterade att frågan var en fastställsetalan enligt 13 kap. 2 § RB och därmed kunde frågan kring moderskapet respektive faderskapet fastställas i domstolen. Till tingsrättsförhandlingen hade det utförts en DNA-analys på barnen och de påstådda föräldrarna som resulterat i att M.N. till 99-99,9 % sannolikhet inte kunde vara moder till barnen. Tingsrätten hade precis som hovrätten fastställt att M.N. inte var barnens moder trots att hon var registrerad i folkbokföringen som deras moder. Högsta domstolen fann ingen anledning till någon annan bedömning.⁹²

Trots hovrättsmålet från 1996 anger Högsta domstolens dom från 2007, precis som tidigare praxis, att en moderskapstalan kan föras i enlighet med allmänna regler om fastställsetalan i 13 kap. RB. Avgörande är inte att moderskapet redan är registrerat i folkbokföringen utan avgörande får anses vara att det kan bevisas att moderskapet är riktigt/oriktigt med hjälp av rättsligt medicinska undersökningar i form av DNA-analyser som idag får anses ha stor tillförlitlighet i den svenska domstolen.

⁹⁰ Se RH 1996 ref. 91. En kvinna har vid inresa till Sverige felaktigt uppgett sig vara moder till två medföljande barn som egentligen var hennes bröder.

⁹¹ Se NJA 2007 s. 684.

⁹² NJA 2007 s. 684.

6 Det oreglerade påverkar den enskilde

6.1 Inledning

Här nedan följer en redogörelse av ett rättsfall från år 2006. I och med rättsfallet påpekas de problem som kan uppstå då ett rättsförhållande inte är helt klart i Sverige. Trots att ett förfarande inte är tillåtet enligt svensk rätt betyder det inte att det inte kan leda till rättsföljder i Sverige. Jag anser att detta rättsfall är oerhört viktigt och visar på vilka problem som kan uppstå vid oklara rättssituationer.

6.2 NJA 2006 s. 505

N föddes 2002 efter att ett ägg från K befruktats med hjälp av assisterad befruktning i Finland, med spermier från K:s make C. Embryot har därefter förts in i C:s syster P som agerat som surrogatmamma. Direkt efter födseln kom N att stå under C:s och K:s vårdnad. Efter födseln undertecknade C en faderskapsbekräftelse och registrerades som N:s fader och ensam vårdnadshavare. År 2004 ansökte K om tillstånd att få göra en styvbarnsadoption av C:s barn, som samtidigt var hennes genetiska barn. Till ansökan bifogades C:s och P:s samtycke till adoptionen.

I mars 2004 gav tingsrätten K tillstånd att adoptera N. C överklagade tingsrättens beslut till Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle lämna adoptionsansökan utan bifall. Orsaken var att han och P inte längre samtyckte till adoptionen. I november 2004 beslutade därmed hovrätten om att upphäva tingsrättens dom och avslå K:s adoptionsansökan. K överklagade till Högsta domstolen som i juli 2006 även de avslåg adoptionsansökan.⁹³

Högsta domstolen konstaterade att surrogatmoderskap inte är en tillåten del av assisterad befruktning i Sverige då surrogat inte är att anse som etiskt försvarbart. Det konstateras att i svensk rätt såväl som i de flesta europeiska rättssystem föreligger moderskapspresumtionen att den kvinna som föder barnet är att anse som dess moder. Därmed är det P som är att anse som N:s rättsliga moder. I Föräldrabalken tillåts en make att adoptera den andre makens barn om samtycke har getts. C har registrerats som fader till N genom en faderskapsbekräftelse och K måste därmed ha hans samtycke för en adoption. Samtycke behöver inte ges av den som inte har del av vårdnaden. Det konstaterades därmed att ett samtycke från P inte har någon betydelse, men ska beaktas som en del i bedömning om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Enligt tidigare praxis ska ett beslut om adoption upphävas av högre rätt om en förälder överklagar beslutet och anger att samtycket är återkallat. Även om omständigheterna skilde sig från det gamla rättsfallet fanns det enligt Högsta domstolen inga skäl att gå ifrån den

⁹³ NJA 2006 s. 505.

gällande principen. Därmed avslogs adoptionsansökan även av Högsta domstolen.⁹⁴

Två av fem justitieråd var skiljaktiga och ansåg att adoptionen borde kunna prövas. Syftet med adoptionen var att åstadkomma en överensstämmelse mellan det genetiska moderskapet, den faktiskt vårdnaden och det rättsliga föräldraskapet. Faderns rättsliga ställning i förhållande till barnet skulle inte påverkas genom adoptionen. Därmed skilde sig målet för mycket från äldre praxis, där samtycke hade återkallades i högre rätt och där det var barnets biologiska moder som återkallade samtycket, och borde inte beaktas. Mot bakgrund av detta samt med hänsyn till N:s bästa borde C:s återkallelse av adoptionen inte utgöra hinder mot adoptionen. C skulle inte förlora sin ställning som rättslig förälder till N eftersom makarna fortfarande var gifta, trots att en skilsmässa pågick. Återkallelsen borde istället beaktas i bedömningen om adoptionens lämplighet. För att tillåta en adoption ska det vara till fördel till barnet och att sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra barnet eller om det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet anses lämpligt att tillåta en adoption. K har fostrat N tillsammans med sin make och är barnets genetiska moder. De skäl som P och C angett för återkallelsen är av den art att de bäst prövas i en eventuell tvist mellan K och C om vårdnad, boende och umgänge. Med hänsyn till de speciella omständigheterna vid N:s tillkomst och vad som övrigt anförts ansåg de skiljaktiga justitieråden att det var lämpligt att låta en adoption äga rum och ville således bifalla adoptionsansökan.⁹⁵

Högsta domstolen anser i detta fall att det biologiska moderskapet väger tungt och vill inte gå ifrån den moderskapspresumtion som gäller i Sverige och i flera andra länder. De skiljaktiga justitieråden har försökt hitta argument som talar för att den kvinna som är barnets genetiska och sociala moder har en möjlighet att få sitt moderskap erkänt. Rättsfallet visar på de problem som uppstår då det inte finns regler som reglerar dessa förfaranden. Bara för att ett surrogatmoderskap är förbjudet i Sverige betyder inte det att problem med surrogatmoderskap inte kan uppstå i Sverige. Som praxis ser ut just nu är det fortfarande det biologiska föräldraskapet som väger tyngst. Hur sedan fortsatt föräldraskap ska regleras är ännu oklart.

För en vidare diskussion av problemet se analys, kap. 8.4.1.2.

⁹⁴ Se Högsta domstolens resonemang i NJA 2006 s. 505.

⁹⁵ Se skiljaktiga i NJA 2006 s. 505.

7 Barnperspektivet

7.1 Barnets bästa

Artikel 3 i barnkonventionen stadgar att barnets bästa ska komma i främsta rum vid alla slags åtgärder som berör barn. Denna princip härstammar från att barn behöver extra hjälp och stöd och att ett barnperspektiv är nödvändigt i beslutsfattandet.⁹⁶ Principen ska vara gällande inom alla slags samhällsområden.⁹⁷ För att tillgodose barnets bästa ska barnens situation, intresse och behov beaktas i beslutsfattanden. Om andra intressen skulle anses väga tyngre än barnens måste den beslutsfattande myndigheten visa på att en sammanvägning av relevanta intressen har gjorts i det enskilda fallet. Häri ingår att redovisa att barnets bästa har beaktats och redovisats i beslutsprocessen.⁹⁸ Det är därmed inte förbjudet att konkurrerande intressen väger tyngre än barnets. Andra intressen kan vara minst lika viktiga, t.o.m. viktigare, det väsentliga är att barnets intressen har redovisats och beaktats. Barnets bästa är en mycket tungt vägande faktor men det finns inga bestämmelser för hur tungt det ska väga i olika situationer⁹⁹.

Det är ett svårt beslut att bestämma vad som faktiskt ska utgöra barnets bästa i den enskilda situationen. Principen om barnets bästa är en av de fyra grundpelarna i barnkonventionen. Övriga grundpelare är principerna om förbud mot diskriminering, rätten till liv och rätten att få uttrycka sina åsikter. Barnkonventionen ska ses som en helhet enligt FN-kommittén, därmed måste även dessa tre principer vägas in i beaktandet av barnets bästa då de är förenliga med varandra.¹⁰⁰ En brittisk familjerättsexpert vid namn John Eekelaar har uttalat att barnets bästa kan utvärderas på två sätt. Beslutsfattarna kan göra en bedömning enbart grundat på vetenskap och beprövade erfarenheter och ett beslut fattas ur ett objektiva perspektiv. Det enskilda barnet kan även få ge uttryck för sin vilja och sitt eget bästa och ett beslut fattas ur ett subjektivt perspektiv. För ett subjektivt perspektiv är det viktigt att barnet befinner sig i en trygg miljö och inte har påverkats av vuxnas åsikter. Det bästa enligt Eekelaar är en kombination av dessa båda.¹⁰¹

7.2 Barnets bästa i Sverige

Principen om barnets bästa är väl förankrad i den svenska rätten men har av flera anledningar inte givits några närmare definitioner. Principen om

⁹⁶ SOU 1997:116 s. 56.

⁹⁷ SOU 1997:116 s. 127.

⁹⁸ SOU 1997:116 s. 129.

⁹⁹ SOU 1997:116 s. 137.

¹⁰⁰ SOU 1997:116 s. 133.

¹⁰¹ SOU 1997:116 s. 134.

barnets bästa ska vara en rättslig målsättning.¹⁰² Det är dock svårt att bestämma definitioner för vad som ska anses vara barnets bästa då det är en fråga som bör avgöras individuellt för varje enskilt barn. Barnets bästa blir olika beroende på olika omständigheter och ska avgöras efter en bedömning i det enskilda fallet där hänsyn bör tas till barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling både vad gäller kortsiktiga och långsiktiga effekter för barnet.¹⁰³ Ett barns bästa anses vara det som främjar att barnet får sina grundläggande behov tillgodosedda.¹⁰⁴

I förarbeten har man menat på att ett barnperspektiv innebär att beslutsfattarna försöker sätta sig in i och försöker att förstå ett barns situation. De vuxna ska se barnet, sträva efter att förstå det och vidta åtgärder som de bedömer vara till barnets bästa. För att kunna förstå barnet bäst måste de även lyssna på dess åsikter och respektera barnet som en individ med egna rättigheter och uppfattningar.¹⁰⁵

En svårighet med att beslutsfattarna ska anlägga ett barnperspektiv är att barnets bästa fortfarande bedöms av vuxna och enligt vad de *tror* är bäst för barnet. Ofta utgår beslutsfattarna från presumtioner och antaganden av vad som kan anses vara bäst för barnet. Dessa presumtioner och antaganden utgår normalt från bestämda tolkningar av barnets bästa som kan utläsas ur lagtext, förarbeten och rättspraxis. Fördelen med detta har ansetts vara att principen om allas likhet inför lagen blir lättare att tillgodose eftersom alla frågor bedöms utifrån samma utgångspunkt.¹⁰⁶

Vid assisterad befruktning har det uttalats att barnets bästa tillgodoses om det kan antas att barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.¹⁰⁷ Vid befruktning utanför kroppen och donationer är ytterliggare en utgångspunkt att barnens intresse ska tillgodoses så långt som möjligt. Samhället har här ett ansvar för att se till att barnet får goda uppväxtförhållanden eftersom samhället tar del i barnets uppkomst.¹⁰⁸ När befruktning utanför kroppen först blev tillåtet uttalades att barnets bästa tillgodoses genom att föräldrarna samtidigt är barnets genetiska föräldrar.¹⁰⁹ Efter att spermadonation blivit tillåten och efter det även äggdonation har det uttalats att det viktigaste är att det finns *ett* genetiskt samband kvar mellan barnet och föräldrarna, dvs. antingen fadern eller modern ska vara genetisk förälder till barnet.¹¹⁰ Det är därför embryodonation fortfarande inte anses vara bra för ett barn eftersom då kapas alla band till de genetiska föräldrarna.

¹⁰² Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, 2000, s. 48-49.

¹⁰³ Ewerlöf m.fl., Barnets bästa, 2004, s. 67.

¹⁰⁴ Ewerlöf m. fl., Barnets bästa, 2004, s. 35.

¹⁰⁵ SOU 1997:116 s. 138-139.

¹⁰⁶ Schiratzki, Barnsrättens grunder, 2006, s. 36.

¹⁰⁷ Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, 2000, s. 312.

¹⁰⁸ Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, 2000, s. 316.

¹⁰⁹ SOU 1985:5 s. 39.

¹¹⁰ Prop. 2001/02:89 s. 37.

Vid adoptioner anses de barn må bäst som får växa upp under goda förhållanden, i en trygg och kärleksfull familj med en nära och öppen relation till sina adoptivföräldrar.¹¹¹ Här spelar de genetiska banden inte någon roll. Frågan är om inte situationen med embryodonation kan betraktas ur samma vinkel. Att ett barns bästa är att växa upp i ett kärleksfullt hem där deras grundläggande behov kan tillgodoses. De genetiska banden är inte viktiga i dessa fall.

7.3 Barnets rätt att få veta sitt ursprung

Enligt barnkonventionens sjunde artikel har ett barn rätt att, om möjligt, bli omvårdnad av sina föräldrar men om det inte är möjligt har barnet rätt att få vetskap om sina föräldrar. Artikeln innebär att ett adopterat barn har rätt att få vetskap om sina biologiska/genetiska föräldrar. När assisterad befruktning började bli allt vanligare diskuterades situationen för barnen som tillkommit genom assisterad befruktning och deras rätt att få vetskap om sina genetiska föräldrar, dvs. möjligheten att få veta vem som donerat ett ägg eller sperma som gett upphov till barnets uppkomst. Länder har olika åsikter om den möjligheten. Vissa länder som t.ex. Polen och Luxemburg tolkar artikel 7 på så sätt att inhemska regler som inte ger ett barn rätt att få veta vilka som är deras genetiska föräldrar står i strid mot artikel 7. Sverige och flera andra länder har en lagstiftning som ger donatorer rätt att vara anonyma men att denna rätt till sekretess får ge vika mot barnets intresse att få vetskap om sitt ursprung.¹¹² Detta kräver dock att barnet gjort en begäran att få vetskapen som sina genetiska föräldrar.

7.4 Rätten till ursprung i Sverige

7 kap. 1 § i Sekretesslagen skyddar donatorers personuppgifter men ett barns rätt att få veta sitt ursprung anses väga tyngre än donatorns integritet och möjlighet att vara hemlig och får därmed inskränkas till ett barns fördel. Uppgifter om donatorer ska antecknas i en särskild journal på sjukhusen där donationen skett, denna journal ska bevaras i minst 70 år¹¹³. De barn som tillkommit genom en donation har rätt att ta del av dessa uppgifter. Dessa uppgifter får vid behov lämnas ut i mål om faderskap och moderskap.¹¹⁴

Barnets rätt att få veta sitt ursprung ska beaktas ur barnets eget perspektiv dvs. barnet måste få veta sitt ursprung på ett sätt som är till gagn för dess utveckling. Tankesättet härstammar från adoptionssituationerna där det anses viktigt att ett barn får reda på att det är adopterat. Det anses även angeläget att det är föräldrarna själva som berättar för barnet om dess ursprung eftersom det är viktigt för barnets utveckling att kunna ha ett ärligt

¹¹¹ SOU 2001:10 s. 15.

¹¹² SOU 1997:116 s. 212-213.

¹¹³ 6 kap. 4 § och 7 kap. 6 § Lag (2006:371) om genetisk integritet m.m.

¹¹⁴ 6 kap. 6 § och 7 kap. 8 § Lag (2006:371) om genetisk integritet m.m.

och tillitsfullt förhållande till sina föräldrar. Föräldrar bör avslöja barnets ursprung på ett moget och genomtänkt sätt så att barnet inte utsätts för ofrivilliga och oplanerade avslöjanden som kan innebära kris för barnet.¹¹⁵ Förarbeten har angett att en förälder bör ha en öppen och ärlig attityd gentemot sitt barn och bör berätta för barnet om dess ursprung så tidigt som möjligt. Ett barn ska dock inte påtvingas denna information om det inte uppnått tillräcklig mognad och anses beredd att klara av denna information. Det blir upp till föräldrarna att göra denna bedömning. Det kan till och med finnas situationer där det eventuellt inte anses vara till barnets bästa att få vetskap om sitt ursprung och då bör inte barnet påtvingas denna information.¹¹⁶

Även om barnets föräldrar bör berätta om dess ursprung är det inte alltid det sker. Enligt en SoS-rapport från år 2000 var det enbart 10 % av föräldrarna till ett barn som tillkommit genom givarinsemination som berättat om dess ursprung. 40 % tänkte berätta det, 20 % ville inte berätta om barnets ursprung och 10 % var tveksamma. Resterande 20 % uttalade sig inte om hur de tänkt inför framtiden.¹¹⁷ Eftersom föräldrar inte alltid berättar för barnen om deras ursprung har det ifrågasatts om barnets rätt till information om sitt ursprung bör lagstiftas för att tydliggöra föräldrarnas ansvar och barnets rättigheter. Genom en reglering skulle det ske ett tydliggörande att samhället fäster stor vikt vid barnets rätt till information om sitt ursprung men även att det är föräldrarna som ska bära ansvaret för informationen.¹¹⁸ Någon sådan reglering finns dock ännu inte.

Ett barn som vet eller anar att det tillkommit genom assisterad befruktning med donerade ägg eller spermier kan vända sig direkt till sjukhuset som utförde behandlingen eller till socialnämnden. Barnet har då rätt att ta del av den information som finns i den särskilda journalen som kan nås via moderns journal. Barnet måste dock anses ha uppnått tillräckligt mognad för att få ta del av dessa uppgifter. Om barnet inte vet vilket sjukhus som utförde behandlingen har socialnämnden en skyldighet att hjälpa barnet att hitta rätt sjukhus som där kan få fram den särskilda journal som ska antecknas vid varje behandling och som innehåller information om givaren och dennes identitet.¹¹⁹ Värt att notera är att år 2007 hade ännu ingen utnyttjat detta eller begärt att få ta del av innehållet i en särskild journal.¹²⁰

Det finns inga tydliga regleringar för hur ett barn som söker denna information ska bemötas vilket kan innebära svårigheter vid sökandet efter på sitt ursprung.¹²¹ Ett annat problem är om barnet tillkommit genom assisterad befruktning utomlands där inga register förs. Det har föreslagits att det bör införas ett särskilt register i Sverige där donatorer alltid

¹¹⁵ Prop. 2001/02:89 s. 46-47.

¹¹⁶ Prop. 1984/85:2 s. 15.

¹¹⁷ Se Prop. 2001/02:89 s. 47.

¹¹⁸ Se SOU 2007:3 s. 96.

¹¹⁹ 6 kap. 5 § och 7 kap. 7 § Lag (2006:371) om genetisk integritet m.m. Jämför med SOU 2007:3 s. 97.

¹²⁰ SOU 2007:3 s. 97.

¹²¹ SOU 2007:3 s. 97.

antecknas. På så sätt blir det lättare att undersöka vem som är donator. Barnets rätt att ta del av information om sitt genetiska ursprung anses väga tyngre än de integritetsaspekter ett särskilt register skulle kunna innebära för donatorerna.¹²² Även internationellt diskuteras upprättande av ett särskilt register för detta ändamål, och flera länder har redan liknande register, vilket skulle underlätta även för barn som tillkommit genom behandling utomlands.¹²³

¹²² SOU 2007:3 s. 101.

¹²³ SOU 2007:3 s. 100.

8 Analys

8.1 Den ”enkla” moderskapspresumtionen

I Sverige, som i många av de europeiska länderna, är den romerska satsen *mater semper certa est* djupt förankrad i rätten. Därför ansågs moderskapet under en längre tid vara ett självklart och ett relativt enkelt förhållande som inte krävde några närmare definitioner. Det är modern som rent faktiskt föder barnet och därför ansågs moderskapet helt självklart. Även i situationer där modern var okänd och inte hade registrerats i folkbokföringen, se Enköpingsfallet, räckte det med att kunna konstatera vem som fött barnet för att kunna fastslå moderskapet. I det fallet att modern förnekar moderskapet fastställdes att en talan om moderskap kunde föras.

Den s.k. moderskapspresumtionen är så djupt förankrad i den svenska rätten att det dröjde länge innan en lagstiftning ansågs vara nödvändig. Först när äggdonationer blev tillåtna i Sverige krävdes det att moderskapet fastställdes i lagtext. Då tillkom en paragraf i Föräldrabalken som konstaterade att den kvinna som föder ett barn, som tillkommit genom att ett ägg från en annan kvinna efter befruktning utanför kroppen förts in i hennes kropp, ska anses vara barnets moder¹²⁴. Det finns emellertid ingen allmän bestämmelse som fastslår att det är kvinnan som föder barnet som ska betraktas som dess moder. Principen om moderskap nämns enbart i förarbeten men ges inte heller där någon vidare beskrivning. Förklaringen till detta är att moderspresumtionen är så djupt förankrad i det svenska rättssystemet att det blivit en allmängiltig norm. Eftersom normen anses både självklar och enkel behövs det ingen vidare reglering. Det har ännu inte bedömts finnas några problem med denna definition.

Presumtionen att det är modern som föder barnet existerar även i Finland och Storbritannien. Inte heller där finns lagregleringar kring principen. Den är överhuvudtaget så pass allmängiltig att lagstiftning anses onödig. Även Europarådet har tagit tillvara på den förankrade moderskapspresumtionen och har konstaterat i sin rapport från 1989 att *mater est*-principen ska gälla när moderskap diskuteras¹²⁵.

Sammanfattningsvis kan moderskapsprincipen anses vara en ”enkelt” princip. Det ifrågasätts inte var ett barn härstammar ifrån, det viktiga är det biologiska moderskapet, att en kvinna har fött barnet in i vår värld. Det anses självklart att det är den kvinna som burit på barnet i nio månader och därefter fött det som ska anses vara dess moder. Principen är så pass

¹²⁴ 1 kap. 7 § FB.

¹²⁵ Se Principle 14.1, Council of Europe, *Human Artificial Procreation*, Information Document, Strasbourg 1989.

förankrad att den inte antecknas i lagen. Jag kan konstatera att varken Sverige, Finland, Storbritannien, Frankrike eller Tyskland har någon sådan lagreglering. Principen är istället allmängiltig.

8.2 Moderskap med hjälp av medicinteknik

Med hjälp av dagens medicinteknik kan kvinnor och män som har problem med infertilitet få hjälp att skaffa barn. Detta kan ske på flera sätt.

Vid en insemination får befruktningen hjälp på vägen men slutresultatet är detsamma som vid en naturlig befruktning. En kvinnas eget ägg befruktas genom att sperma från hennes man eller sambo eller sperma från en donator förs in i kvinnans livmoder. Befruktning kan även ske utanför kroppen genom IVF eller ICSI behandling. Om kvinnans eget ägg används, befruktas det med sperma utanför kroppen och ett embryo placeras åter in i livmodern. Moderskapspresumtionen är gällande i dessa båda fall dvs. den kvinna som föder barnet är även dess moder. I detta fall är den biologiska och genetiska modern samma person.

Om kvinnans infertilitet beror på en oförmåga att producera befruktningsbara ägg kan en äggdonation användas. Det donerade ägget befruktas utanför kroppen genom IVF eller ICSI och det producerade embryot placeras in i kvinnans livmoder. Även här gäller den vanliga moderskapspresumtionen, att den kvinna som föder barnet är att anse som dess moder. Vid denna situation stämmer inte det biologiska och det genetiska moderskapet överens. Statens medicinsk-etiska har dock uttalat sig om att den kvinna som genomgår graviditeten bör anses vara barnets moder eftersom barnet är önskat av denna kvinna och även fött av henne. Här läggs mer fokus på det sociala föräldraskapet, att kvinnan önskar barnet och avser att ta hand om och vårda barnet. Avgörande blir ändå det biologiska föräldraskapet.

När två kvinnor får barn genom assisterad befruktning kommer barnet att ha två mammor. Eftersom två kvinnor inte kan vara biologisk moder på samma gång har stor vikt lagts vid det sociala föräldraskapet för medföräldern. För barnets skull är det viktigt att det finns ett gemensamt föräldraskap. Genom ett skriftligt godkännande i samband med den assisterade befruktningen av den andra modern kommer båda kvinnorna registreras som rättsliga föräldrar och barnet kommer ha två mödrar. ”Modern” som inte har fött barnet kommer dock definieras som förälder rättsligt sett.

Det biologiska moderskapet hänger till viss del ihop med det rättsliga moderskapet. En biologisk moder kommer automatiskt att tilldelas status som rättslig förälder till barnet efter barnets födsel. Det rättsliga föräldraskapet kan inskränkas av olika anledningar men kommer alltid att finnas kvar om inte t.ex. en adoption sker.

8.3 Moderskap vid adoption

Föräldrar som av olika anledningar inte kan få egna barn kan välja att hjälpa ett föräldralöst barn genom att adoptera. Ett adopterat barn har sina biologiska föräldrar någonstans men blir inte omhändertaget av dem. Så fort en adoption godkänns kommer adoptivföräldrarna att bli både rättsliga och sociala föräldrar till barnet. Genom det rättsliga föräldraskapet uppstår rättigheter till barnet men även skyldigheter, bl.a. tar adoptivföräldrarna på sig ett ansvar att vårda barnet. Även barnet får därmed rättigheter gentemot adoptivföräldrarna bl.a. i form av en arvsrätt och rätt till underhåll. Adoptivföräldrarna kommer att vara sociala föräldrar till barnet i och med att de avser att ta hand om barnet.

Adoptionssituationen skiljer sig från övrigt föräldraskap på så sätt att det biologiska och genetiska föräldraskapet inte spelar någon roll utan istället är det sociala föräldraskapet avgörande som, när adoptionen har godkänts, omvandlas till ett rättsligt föräldraskap. En adoptivmoder kan inte vara ett barns biologiska moder men kommer ändå att tilldelas ett rättsligt föräldraskap när adoptionen har genomförts.

8.4 Det ”oreglerade” moderskapet

8.4.1 Vilka situationer regleras inte i svensk rätt?

I Sverige är det inte tillåtet att använda både ett donerat ägg och donerad sperma för att skapa ett barn. I svenska förarbeten har det uttalats att det måste finnas något genetiskt samband kvar mellan föräldrarna och barnet för att befruktningen ska vara försvarbar. Även om det genetiska sambandet mellan mor och barn inte är utslagsgivande måste barnet dock ha kvar ett genetiskt band med någon av föräldrarna. Det räcker med genetisk tillhörighet med antingen fadern *eller* modern. Lagstiftarna talar om en teknifierad människosyn när det inte finns några genetiska band mellan föräldrarna och ett barn. Det blir en alltför långtgående strävan att kompensera barnlösheten genom donation från två håll. Av samma anledningar är embryodonationer inte tillåtna i Sverige. Även i detta fall handlar det om både donerad sperma och ägg som redan har förts samman och befruktats. Eftersom embryodonationer inte är tillåtna finns det ingen reglering kring detta och det är därmed ännu oklart hur det ska betraktas och vem som ska anses vara moder vid en embryodonation.

I den svenska rätten är inte surrogatmoderskap tillåtet. Surrogat innebär att kvinnor som saknar livmoder men har kvar den ovariala funktionen får en möjlighet att skaffa ett eget barn med hjälp av en annan kvinna som föder barnet åt henne. Självfallet kan även andra kvinnor använda surrogatmödrar. En surrogatmoder kan insemineras med mannens sperma och därmed blir

surrogatmodern den genetiska modern. En annan möjlighet är att ett par använder både egen sperma och ägg dvs. ett embryo placeras in i surrogatmoderns livmoder. Barnet har då genetisk tillhörighet till båda de personerna som avser att bli dess föräldrar. Man kan säga att det genetiska och det rättsliga föräldraskapet stämmer överens i det fallet. Problemet med surrogatmoderskap är att surrogatmodern kommer att vara barnets biologiska moder, dvs. det moderskap som anses vara det viktigaste inom flera rättssystem. Här förekommer alltså en kvinna som är barnets biologiska moder, hon kan vara genetisk moder men behöver inte vara det, men hon vill inte vara rättslig eller social moder.

I Sverige tillåts inte surrogatmoderskap bl.a. för att det inte är att anse som förenligt med människovärdesprincipen att utnyttja en annan kvinna som ett medel för barnlösheten. En graviditet innebär stora påfrestningar för en kvinna, både fysiskt och psykiskt. Det tycks inte rätt att utsätta en kvinna för dessa påfrestningar och sedan uppmana henne att överlämna barnet. Problemet är även att en surrogatmoder alltid har bestämmanderätt över sin egen kropp och enligt människovärdesprinciper har hon därmed alltid en rätt att ändra sig och bryta eventuella avtal kring barnet. Det är en svår situation att reglera och man är inte säker på hur moderskapsprincipen ska beaktas i dessa fall. Lagstiftarna i Sverige kan inte bestämma sig för hur de vill reglera situationen och har därmed beslutat om att inte tillåta surrogatmödrar för tillfället.

När surrogatmodern befruktas med hjälp av ett embryo blir det en slags embryodonation. Skillnaden är att donatorerna är de som avser att ta hand om barnet. Man kan även mena att det handlar om ett surrogatförfarande då en vanlig embryodonation används eftersom en kvinna föder ett barn som härstammar från en annan kvinna. Det är därmed viktigt att klargöra begreppen ordentligt. Den mest avgörande skillnad är enligt mig det sociala föräldraskapet. Vid en embryodonation bär kvinnan visserligen på ett ägg som härstammar från en annan kvinna, vilket hade kunnat göra henne till surrogatmoder. Skillnaden är att denna kvinna avser att bli moder och ta hand om barnet oavsett det genetiska bandet. Den kvinna som är genetisk moder avser inte att bli förälder till detta barn utan skänker bort sitt befruktade ägg. Vid surrogatmoderskap är det kvinnan som bär barnet som avser att "donera". Denna kvinna har därmed ingen avsikt att själv bli moder och tänker inte ta hand om barnet.

8.4.2 Hur skulle moderskapet kunna beaktas vid de i Sverige oreglerade förhållandena?

8.4.2.1 Inledning

Eftersom surrogatmoderskap och embryodonation är förbjudet i Sverige finns det ingen reglering för hur dessa situationer ska eller kan hanteras. Detta leder till problem då dessa förfaranden kan utnyttjas utomlands där det är tillåtet medan konflikterna om moderskap uppstår och ska lösas i Sverige,

se t.ex. NJA 2006 s. 505. Eftersom Sverige är osäker på rättsläget måste vi betrakta rättsläget i andra länder. Ett land som ligger nära till Sverige och som fört diskussioner kring både embryodonation och surrogatmoderskap är Finland, men även Storbritannien har lösningar på problemen.

8.4.2.2 Embryodonationer

Jag börjar med att diskutera frågan kring embryodonationer som jag anser är ett enklare förfarande än surrogatmoderskapet. En embryodonation skiljer sig enbart från övrig assisterad befruktning genom att ett redan befruktat ägg används, både sperma och ägg är därmed donerade. Ser man till assisterad befruktning där donerade ägg används kan det konstateras att det moderskap som är viktigast är det biologiska moderskapet. Även det sociala moderskapet har fått stor fokus. Däremot anses inte generna spela lika stor roll. Att tillåta embryodonationer är enbart en fortsatt diskussion på äggdonationer. Om ett barn är önskat och framfött av en kvinna som avser att bli dess moder bör det vara kvinnan som genomgår graviditeten som är att anse som barnets moder. Moderskapspresumtionen går därmed att tillämpa även i de fall då embryodonationer används. Fokus kommer fortfarande att ligga på det biologiska moderskapet.

I Finland används samma tankegång. Embryodonationer är tillåtna i Finland och där har man valt att uttala att ett barns genetiska samhörighet med föräldrarna inte är det väsentliga. Det väsentliga är att kvinnan som föder barnet avser att vara dess moder och därför finns ingen anledning att skapa juridiska förhållanden mellan donatorer och de barn som uppstår. En donator avser inte att ta hand om ett eventuellt barn utan avser enbart att hjälpa andra par. Därmed ska det inte finnas några möjligheter för donatorer att bli rättsliga föräldrar till ett skapat barn.

Om Sverige framöver väljer att tillåta embryodonation anser jag att den gällande moderskapspresumtionen fortfarande kan vara tillämplig, dvs. det biologiska moderskapet är det mest väsentliga.

8.4.2.3 Surrogatmoderskap

Surrogatmoderskap kan se ut på flera sätt vilket samtidigt leder till att moderskapet måste diskuteras utifrån flera vinklar. Situationen ser olika ut beroende på om en surrogatmamma föder ett barn som härstammar från ett embryo som planterats in i hennes livmoder eller om hennes eget ägg används och en insemination har utförts för befruktning. Om surrogatmodern föder ett barn som härstammar från ett inplanterat embryo kommer barnet ha genetisk samhörighet med den kvinna som avser att vara barnets moder medan surrogatmamman är den biologiska modern. Sker surrogatet genom insemination kommer surrogatmodern vara både genetisk och biologisk moder. I båda fallen avser en annan kvinna att fostra och ta hand om barnet och utgör en social moder enligt statens medicinsk-etiska råd och deras definitioner. Frågan är då vem som kommer att utgöra en

rättslig förälder, dvs. vem kommer att kunna erhålla en rättslig status som förälder.

Om ett barn tillkommer genom assisterad befruktning hänger det rättsliga moderskapet samman med det biologiska moderskapet. Föder en kvinna ett barn är hon att anse som dess moder. Även om embryodonationer skulle bli tillåtna i Sverige är det förmodligen den princip som skulle gälla även i de fallen. Om en kvinna anlitar en surrogatmoder att föda hennes barn är frågan om moderskapspresumtionen kan gälla. Det skulle innebära att surrogatmodern, den biologiska modern, är att anse som barnets moder. Att frångå moderskapspresumtionen i dessa fall är samtidigt en omöjlighet i dagsläget. Då skulle hela moderskapspresumtionen behöva omarbetas.

Ett förslag, enligt mig, hade varit att utnyttja det sociala moderskapet, det är det moderskap som ligger i botten för de flesta situationerna av föräldraskap. Den kvinna som avser att ta hand om barnet då skulle vara att anse som barnets moder. Problemet med en sådan definition är att risken är att många barn eventuellt skulle bli utan en moder så fort det inte finns en avsikt att ta hand om barnet. Exempelvis kan den kvinna som beställt ett barn genom en surrogatmoder eventuellt ändra sig och vill inte ta hand om barnet. Om surrogatmodern avser att adoptera bort ett barn så finns ingen vilja att ta hand om barnet och ingen vilja att bli registrerad som moder till barnet. Detta hade inte varit förenligt med barnets rätt att få veta sitt ursprung eller barnets bästa. Trots att ett barn ska adopteras bort registreras idag den biologiska modern på födelsebeviset. Efter en adoption registreras adoptionsföräldrarna som rättsliga föräldrar men ursprungsföräldrar ska finnas registrerade eftersom barnet har rätt att en dag söka upp dem.

Eftersom moderskapsprincipen är oerhört starkt förankrad i rätten både i Sverige, men även i övriga Europa, finns en ovilja att gå ifrån denna princip. Jag anser att det biologiska moderskapet är så pass förankrat i rätten att *mater semper certa est* kommer att fortsätta att gälla trots att det uppstår nya slags syner på moderskapet som måste lösas. Därmed måste frågan om moderskap vid surrogatfödslar lösas på andra sätt.

Ser vi till länder som tillåter/har tillåtit surrogat ser vi att moderskapsprincipen får gälla även i de fallen och därefter får ett avtal slutas som innebär att den tilltänkta modern måste adoptera "sitt" barn. När surrogatmoderskap var giltigt i Finland poängterades att den som föder barnet alltid är att anse som barnets moder. Därefter kan den biologiska modern adoptera bort barnet tidigast åtta veckor efter förlossningen så att hon hinner tänka igenom situationen och vänja sig vid tanken att ge upp det barn hon burit på i nio månader. Även i England är den som föder barnet alltid att anse som barnets moder. Det är därmed surrogatmodern som registreras på ett födelsebevis. I England finns istället en möjlighet att efter födseln skriva under ett *Parental Responsibility Agreement*. Då ges de som ingår avtalen lika rätt att delta i beslut som rör barnet. Ett sådant avtal kan

dock enbart ingås mellan surrogatmodern och den tilltänkta fadern¹²⁶. Denna överenskommelse gäller därefter fram tills en adoption kan bli möjlig, vilket kan ske tidigast sex veckor efter födseln.

I båda dessa länder får det biologiska moderskapet väga tyngre än det sociala föräldraskapet. Istället löser man situationen med att surrogatmodern väljer att adoptera bort barnet.

8.4.2.4 Är adoption en idealisk lösning?

Adoption är i dagsläget en vanlig lösning när surrogatfödslar är inblandade men är kanske inte alltid idealisk. I NJA 2006 s. 505 försökte man lösa ett surrogatförfarande genom adoption. Problemet var att fadern till barnet i detta fall ångrade sig p.g.a. en skilsmässa och förhindrade adoptionen. Genom majoritetens domslut visade sig kravet på en makes samtycke till adoption vara absolut och adoption är därmed ingen idealisk lösning i dessa fall. Åtminstone inte med hjälp av de regleringar som finns idag.¹²⁷

Ett annat problem med adoption i Sverige är att det enbart är makar och registrerade partners som får adoptera. Om adoption skulle vara lösningen till surrogatfödslar utesluts sambor från denna möjlighet. Är den ena föräldern registrerad som rättslig förälder i förväg ska denne ge sitt samtycke till adoptionen och då kan det uppstå situationer som i NJA 2006 s. 505. Det finns heller inget som garanterar att de tilltänkta föräldrarna kommer bli godkända adoptivföräldrar. Det ska nämligen alltid göras en prövning innan en adoption blir möjlig där de tilltänkta föräldrarnas lämplighet utreds.

Då vi inte kan eller bör frångå den gällande moderskapspresumtionen leder det till att surrogatmodern blir att anse som barnets moder oavsett vilket genetiskt ursprung barnet har. Det bästa alternativet måste därmed ändå anses vara att barnet adopteras bort. Det finns kvinnor som innan födseln bestämt sig för att adoptera bort sitt barn av olika anledningar, den enda skillnaden i dessa fall blir att barnet kommer få ett genetiskt släktskap med sina ”adoptivföräldrar”. Det måste dock finnas tydliga regler för adoptionsförfarandet som gör att situationer som i rättsfallet ovan inte kan uppstå. Det måste finnas regler som verkar för barnets bästa i dessa situationer. Det är inte till barnets bästa att riskera att växa upp utan två föräldrar bara för att de rättsliga reglerna inte är tillräckligt tydliga.

Om vi utgår från att surrogatmodern inte ångrar sig, vilket alltid måste få vara hennes rätt eftersom man inte får ta bort hennes rätt att bestämma över sin egen kropp¹²⁸, utgår vi samtidigt från att surrogatmodern kommer att se till att hennes moderskapsansvar upphör. Om även ”adoptivföräldrarna” skulle ha rätten att ångra sig riskerar barnet att bli helt utan föräldrar. I

¹²⁶ <http://www.uk surrogate families online.co.uk/uklaw.php>

¹²⁷ Min åsikt överensstämmer här med Anna Singers åsikt i JT 2006/07 s. 428.

¹²⁸ Se bl.a. råd från Europarådet, Principle 15, Council of Europe, Human Artificial Procreation, Information Document, Strasbourg 1989.

England löser man problemet med ett *Parental Responsibility Agreement* som gäller fram tills en adoption kan genomföras. Då kommer surrogatmammans och fadern/adoptivfadern ha lika ansvar och bestämmanderätt över barnet för tillfället. Problemet är att det inte ger den tilltänkta modern någon rättighet till barnet. Därmed kan det uppstå förhållanden där mannen kan ändra sig och inte låter den tilltänkta modern adoptera "deras" barn. En eventuell lösning hade varit att använda ett "föräldraavtal" som ger tre personer, surrogatmodern, den tilltänkte modern och den tilltänkta fadern, delad rätt till barnet tills dess att en adoption blir möjlig. Märk väl att jag fortfarande utgår från att surrogatmodern rent faktiskt fått tänka igenom situationen och fortfarande inte tänker behålla barnet. På så sätt kommer de tilltänkta "adoptivföräldrarna" få samma rätt till barnet och "adoptivfadern" kommer inte få ett övertag. Detta föräldraavtal ska innebära att en kvinna och en man avser att bli barnets föräldrar och avtalet ska gälla tills adoptionen gått igenom oavsett en splittring mellan paret.

Fäder och medföräldrar ska vid assisterad befruktning skriftligen godkänna befruktningen. Detta binder därefter dem till att registreras som rättsliga föräldrar för barnet. Ett alternativ hade varit att de två tilltänkta föräldrarna vid ett surrogatmoderskap gör motsvarande underskrift som gör att de båda blir att anse som barnets medföräldrar. Detta godkännande och denna underskrift blir i så fall en början till ett föräldraavtal.

Meningen med ett surrogatbarn är att det ska motsvara ett barn som föds av paret i fråga. T.ex. en eventuell skilsmässa kan inte ändra på föräldraskapet och så borde det inte heller vara vid ett surrogatförfarande. Det gäller att skilja på föräldraskapet och vårdnaden om barnet. Meningen med föräldraavtalet blir att barnet i slutändan ska ha två föräldrar. Att föräldrarna sedan inte lever med varandra längre är ett förhållande som många barn lever med i dag. Det bästa för ett barn är ändå att ha tillgången till två föräldrar och få möjlighet att växa upp under trygga förhållanden.

Dock måste samma hårda förfarande gälla som för vanliga adoptivföräldrar. De tilltänka föräldrarna ska granskas och prövas innan de kan godkännas som adoptivföräldrar. Denna prövning bör ske innan en befruktning kan tillåtas. På så sätt undviks situationer där ett barn redan har fötts men de tilltänkta föräldrarna inte anses vara lämpliga adoptivföräldrar vilket leder till att barnet kan bli utan föräldrar.

Eftersom surrogatmoderskap inte är tillåtet i Sverige är det svårt att säga vilka regler som kan bli giltiga den dag som surrogatmoderskap eventuellt legaliseras. Det hade dock varit en fördel om det likväl fanns tydliga regler som behandlar föräldrasituationen eftersom dessa förhållanden kan uppstå utomlands och få rättsföljder i Sverige. Mitt förslag är att införa ett slags föräldraavtal där man kan avtala kring ansvaret för barnet. Meningen med detta är att se till att ett barn inte står utan föräldrar. Ett föräldraavtal skulle vanligen vara giltigt för två personer men vid surrogatmoderskap ska man undantagsvis kunna göra ett avtal mellan tre personer eftersom det finns tre

”föräldrar” inblandade. Ett föräldraavtal skulle därmed även bli bindande fram tills en adoption kan genomföras. Utgångspunkten är att en förälder inte ska kunna dra sig ur. Det kan inte anses vara till ett barns bästa att ha föräldrar som tror att man kan avsäga sig vårdnaden hur som helst, det får i så fall följa genom ett vårdnadsavtal i ett senare skede. Jag vill dock tydliggöra att detta utgör mina egna åsikter och förslag och är ännu ingen gällande rätt i Sverige.

8.5 Ändring av moderskap genom moderskapstalan

Även om moderskapspresumtionen är en enkel presumtion betyder det inte att moderskapet alltid blir rätt, speciellt idag när det finns så många slags moderskap. Det förekommer situationer där en moder blir felregistrerad. Jag tänker främst på de situationer då en kvinna har invandrat till Sverige och låtit registrera barn som sina egna men som egentligen inte är hennes barn. Så var fallet i NJA 2007 s. 684. För att kunna lösa dessa problem kan det konstateras att det är möjligt att genomföra en moderskapstalan i enlighet med de sedvanliga reglerna om fastställsetalan i 13 kap. 2 § RB. I NJA 2007 s. 684 konstaterades att det väsentliga inte är att moderskapet redan är registrerat i folkbokföringen utan avgörande är att det kan bevisas att moderskapet är riktigt/oriktigt. Detta kan göras bl.a. med hjälp av rättsligt medicinska undersökningar i form av DNA-analyser som idag får anses ha stor tillförlitlighet i den svenska domstolen.

Viktigt är dock att möjligheten till en ändring av moderskapet inte får ses som en del i processen kring fastställande av moderskapet. En moderskapstalan får enbart bli sista utvägen då det av olika anledningar blivit fel i moderskapet. Bara för att ett moderskap kan ändras betyder inte det att mindre tid kan lägga vid ett fastställande kring moderskapet.

Vid surrogatmoderskap då surrogatmoderns eget ägg används för befruktningen kan möjligheten med en moderskapstalan innebära problem. Då finns risken att en surrogatmamma i efterhand försöker föra en moderskapstalan för att få tillbaka sitt barn och kan då med DNA-bevis visa att hon är barnets genetiska och biologiska moder. För att detta inte ska inträffa bör enbart surrogatmoderskap där ett helt embryo planteras in i surrogatmodern få användas.

8.6 Barnperspektivet

När föräldraskapet diskuteras får vi inte glömma att se hela situationen ur ett barnperspektiv. Först och främst anger barnkonventionen att barnets bästa alltid ska beaktas och även väga tungt i beslut och situationer där barn är inblandade. Det är alltid oerhört svårt att kunna avgöra vad som faktiskt är till ett barns bästa eftersom det är individuellt för alla barn. I Sverige har det

uttalats att ett barn bästa tillgodoses och främjas när ett barn får sina grundläggande behov tillgodosedda och får växa upp i en kärleksfull och öppen familj. Vid olika former av assisterad befruktning anses det i Sverige vara till barnets bästa att minst en av barnets föräldrar även är barnets genetiska förälder. Vid adoption är dock inte det biologiska och genetiska föräldraskapet viktigt utan det sociala föräldraskapet får väga tyngre. Avgörande är istället att barnet får växa upp i en bra familj.

Ett barn har alltid rätt att få veta sitt ursprung men det måste ske på ett sätt som är till gagn för barnets utveckling för att vara till barnets bästa. Det är inte till ett barns bästa att få veta sitt ursprung om det inte är moget nog för att få veta om det. Föräldrarna ska försöka ha en öppen och ärlig attityd gentemot barnets ursprung så tidigt som möjligt men det blir upp till föräldrarna att avgöra när barnet har uppnått den mognad som krävs för att klara av situationen.

9 Slutsatser

9.1 Moderskap och föräldraskap i den svenska rätten

Genom olika former av assisterad befruktning kan en kvinna få hjälp att skaffa barn och därigenom erhålla ett moderskap. Ett moderskap kan även erhållas på andra sätt såsom genom adoption. Det finns även möjlighet att använda en surrogatmamma som föder ett barn för en annan kvinnas räkning, dock är detta inte tillåtet i Sverige.

Moderskapsprincipen är en princip som är så pass förankrad i många rättssystem att den inte skrivs ner som en lagregel. Principen har istället blivit en allmängiltig norm. Moderskapsprincipen grundas på en romersk fras som lyder *mater semper certa est* vilket betyder att moderskapet alltid är säkert. Det syftar till att den kvinna som föder ett barn också ska anses vara barnets moder och på så sätt är det enkelt att fastställa vem som är moder. Därmed är det biologiska moderskapet det som avgör. Även när en kvinna väljer att skaffa barn med hjälp av olika former av assisterad befruktning är det biologiska moderskapet avgörande för att kunna konstatera vem som ska anses vara ett barns moder. Det gör detsamma om modern har något genetiskt samband med barnet, det viktiga är att hon har fött barnet.

Det biologiska föräldraskapet definieras alltså genom att modern föder barnet. Det finns dock flera syner på föräldraskap som kan komma att påverka synen på moderskapet. Man talar även om genetiskt och socialt föräldraskap.

Det genetiska föräldraskapet bestäms av genetisk samhörighet mellan barn och föräldrar. För att en moder ska kunna vara genetisk förälder måste hennes eget befruktade ägg vara upphov till barnet. Det genetiska föräldraskapet är viktigt men inte helt avgörande. Enbart en förälder måste vara barnets genetiska förälder, antingen modern eller fadern. Därmed är äggdonationer tillåtna om sperma från mannen används medan donationer av både sperma och ägg inte är tillåtet i Sverige.

Den sociala föräldern definieras som den person som tar hand om eller avser att ta hand om barnets vårdnad och fostran. Det sociala föräldraskapet fick spela en viss roll när beslut om tillåtelse av äggdonation skulle tas. Det biologiska föräldraskapet var fortfarande det viktigaste men vid en äggdonation uttalades att den kvinna som bär på barnet ska anses vara dess moder speciellt eftersom barnet är önskat av henne och hon avser att ta hand om barnet som sitt eget.

Det är följaktligen det biologiska föräldraskapet som är avgörande för moderskapsdefinitionen men det genetiska föräldraskapet och det sociala föräldraskapet har fått spela en viss roll i beslut angående moderskap då medicinteknik använts för att skapa ett barn. Det genetiska moderskapet är inte avgörande för ett rättsligt moderskap men en av föräldrarna måste vara en genetisk förälder för att assisterad befruktning ska tillåtas. Det sociala föräldraskapet kan spela en större roll vid t.ex. vårdnad men även vid beslut om äggdonation har det sociala föräldraskapet fått spela viss roll i beslutsprocessen. Varken det genetiska eller det sociala föräldraskapet kan anses vara ett hinder i avgörandet av moderskapet. Dessa moderskap medför dock inte att ett rättsligt moderskap kan uppstå per automatik. Det väsentliga moderskapet är istället det biologiska moderskapet. Detta moderskap är avgörande för det rättsliga moderskapet och kan vara ett hinder vid surrogatfödslar. Eftersom surrogatmodern kommer att registreras som barnets moder i och med att hon är den biologiska modern så kommer den tilltänkta och blivande sociala modern inte kunna hävda sin rätt som moder. Den enda möjligheten för en sådan kvinna är att få adoptera surrogatmoderns barn och därmed erhålla ett rättsligt föräldraskap.

Det rättsliga föräldraskapet är för en moder i princip sammanknutet med det biologiska föräldraskapet. I och med att den biologiska modern automatiskt ska anses vara ett barns moder registreras hon vid födseln som barnets moder och erhåller därmed status som en rättslig moder. För att den andra kvinnan i ett homosexuellt förhållande ska kunna bli rättslig förälder ska en föräldraskapsbekräftelse göras. Vid en adoption kommer det rättsliga föräldraskapet överföras på adoptionsföräldrarna först när adoptionen har genomförts. Därför kan den kvinna som tänker ta hand om ett barn efter en surrogatfödelse inte erhålla något föräldraskap förrän en adoption blivit möjlig.

9.2 Moderskapet vid olika intressekonflikter och regleringen

Vid situationer där rättsförhållandet är oklart har Sverige valt att reglera moderskapet på så sätt att det biologiska moderskapet alltid är att anse som det ”viktiga” moderskapet. På så sätt ska inte den kvinna som t.ex. donerat ett ägg som gett upphov till ett barn kunna ändra sig och begära att barnet ska vara hennes eftersom hon är den genetiska modern. Därmed ska tvister inte kunna uppstå vid olika former av assisterad befruktning.

Sverige har idag inga regleringar vid embryodonationer eller surrogatmoderskap. Det är dock möjligt att få denna slags hjälp utomlands vilket gör att eventuella tvister kan uppstå i Sverige och kan då bli svåra att lösa.

Vid embryodonationer kommer kvinnan som avser att bli moder att föda ett barn som tillkommit genom både ett donerat ägg och donerad sperma. Det

kommer fortfarande vara den kvinna som avser att ta hand om barnet som också föder det, precis som vid en vanlig äggdonation förutom att även sperman kommer att vara donerad. Moderskapet borde därmed definieras i enlighet med den vanliga moderskapsdefinitionen, nämligen att den kvinna som föder barnet även är att anse som moder. I Sverige har det ansetts att det innebär en alltför långtgående teknifierad syn på barnafödandet att tillåta både sperma- och äggdonation samtidigt. Genom detta förhindras par som har problem med infertilitet hos både mannen och kvinnan att skaffa barn. Par där båda parter lider av viss infertilitet diskrimineras därmed mot par där enbart den ena parten lider av infertilitet. Enligt min åsikt är det en orättvis syn på assisterad befruktning. Det biologiska moderskapet kommer att kunna betraktas på samma sätt vid embryodonationer som vid övrig assisterad befruktning. Det kommer inte att behöva ske någon ny reglering av moderskapsdefinitionen utan den vanliga definitionen kommer att fungera lika bra på embryodonation som vid övrig assisterad befruktning.

Vid surrogatmoderskap är moderskapsfrågan mer oklar eftersom en kvinna föder ett barn men en annan kvinna avser att vara moder till barnet. För att underlätta möjligheten att kunna definiera surrogatmoderskapet borde enbart surrogatmoderskap där ett helt befruktat embryo, där ägg och sperma kommer från de tilltänkta föräldrarna, vara tillåtet. Det blir ett alltför långtgående försök att skaffa barn och alltför svårt att reglera förfarandet om surrogatmodern får använda sitt eget ägg och insemineras med sperma. På så sätt kommer den tilltänkta modern vara genetisk moder till barnet och ha viss gemenskap med det. Skulle surrogatmoderskap bli tillåtet behövs mycket klara gränser och tydliga regler. Det går dock inte att komma ifrån den allmängiltiga moderskapsdefinitionen att den kvinna som föder ett barn även ska anses vara barnets moder. Det skulle bli alltför oklart rättsläge att använda sig av olika moderskapsdefinitioner vid olika slags förfaranden. Det skulle även ge upphov till fler intressekonflikter där alltför många parter skulle kunna göra anspråk på ett barn eller inte vilja göra anspråk på det. Det hade inte varit till barnets bästa att använda sig av oklara och otydliga moderskapsdefinitioner.

Den alternativa lösningen vid surrogatmoderskap är att använda sig av adoptioner. På så sätt övertar de tilltänkta föräldrarna det rättsliga föräldraskapet så fort adoptionen genomförs. Det behövs dock oerhört tydliga regler för att detta ska kunna bli möjligt. Antagligen kommer speciella adoptionsregler för surrogatförfarandet behöva uppföras då de vanliga adoptionsreglerna inte kan ge ett barn som tillkommit genom surrogatfödslar ett tillräckligt skydd. Det kan vi se bl.a. i NJA 2006 s. 505 där den tilltänkta modern förhindrades att adoptera "sitt" barn eftersom fadern inte ville ge sitt medgivande till adoptionen. Detta är ett krav vid styvbarnsadoptioner, vilket var fallet eftersom fadern redan var registrerad som rättslig förälder vid födseln. Ett alternativ är att gå på Storbritanniens linje och införa föräldraskapsavtal som ska vara giltiga fram till en adoption. Detta avtal borde dock vara mer långtgående än i Storbritannien och även innesluta den tilltänkta modern. Detta avtal ska därefter vara gällande utan undantag fram tills att adoptionen genomförts. Det är viktigt att reglerna blir

mycket tydliga men även hårda vid detta förfarande så att människor förstår att det är allvar. Genom att t.ex. använda absolut bindande avtal måste de som ingår avtalen tänka igenom situationen ordentligt innan de ingår avtalet. De måste bli medvetna om att det är ett barn det handlar om, med egna rättigheter.

Det finns lösningar på de situationer som Sverige inte vill reglera. Det gäller dock att sätta upp tydliga gränser. Embryodonationer kan ses som ett mer självklart alternativ att tillåta än surrogatmoderskap. Det blir aldrig fråga om att ändra på moderskapsdefinitionen vid embryodonationer. Vid surrogatmoderskap är det oklart vad som ska gälla och det är en av anledningarna till att Sverige än så länge inte vill göra någon reglering. Det kan dock vara viktigt att ha någon slags reglering även om förfarandet i sig inte är tillåtet i Sverige. Vi lever idag i en värld där det är lätt att ta sig över gränserna och utnyttja tjänster i andra länder vilket gör att problemen ändå kan uppstå i Sverige. Trots att man inte vill tillåta t.ex. surrogatmoderskap kan vissa regleringar ändå bli tvunget för att underlätta intressekonflikter.

9.3 Att ändra på moderskapet

För att kunna ändra på ett moderskap måste en person föra en fastställsetalan i enlighet med 13 kap. 2 § RB. På så sätt får domstolen fastställa om det föreligger ett moderskap eller inte. Ett domslut om ett oriktigt moderskap kan i sin tur leda till att en moderskapsregistrering ändras i folkbokföringen. I Enköpingfallet har JO uttalat att det är viktigt att ett barnets behov och rättigheter beaktas och att det ligger i barnets intresse att det finns ett fastställt moderskap. Därmed kan ett registrerat moderskap ändras så att det blir riktigt.

I NJA 2007 s. 684 konstaterade Högsta domstolen att trots att en moder var registrerad i folkbokföringen kunde det ändras om det kunde bevisas att det var en felregistrerad moder. Av hänsyn till förhållanden i målet och en DNA-analys kunde det konstateras att den registrerade modern omöjligt kunde vara barnens riktiga moder. DNA-analyser är ett viktigt hjälpmedel i dessa frågor och tillerkänns allt större tillförlitlighet inom rättsvärlden. Genom att kunna visa på att det påstådda släktskapet inte föreligger kan man idag se till att en registrering av moderskap upphävs. E contrario borde man med samma metod kunna fastställa att en annan kvinna är ”rätt” moder.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Lagtext

Föräldrabalk (1949:381).

Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Rättegångsbalk (1942:740).

Sekretesslag (1980:100).

Propositioner

Prop. 1984/85:2 *Om artificiella inseminationer.*

Prop. 1987/88:160 *Om befruktning utanför kroppen.*

Prop. 2001/02:89 *Behandling av ofrivillig barnlöshet.*

Prop. 2004/05:137 *Assisterad befruktning och föräldraskap.*

Statens offentliga utredningar

SOU 1983:42 *Barn genom insemination.*

SOU 1985:5 *Barn genom befruktning utanför kroppen m.m.*

SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet.*

SOU 2001:10 *Barn i homosexuella familjer.*

SOU 2007:3 *Föräldraskap vid assisterad befruktning.*

Motion

Motion 2008/09:So559 *Surrogatmödraskap.*

Övrigt

Betänkande 2006/07:ER1. Från Sveriges delegation till Europarådets parlamentariska församling.

Statens medicinsk-etiska råd, *Assisterad befruktning – Synpunkter på vissa frågor i samband med befruktning utanför kroppen.* Rapport 1995-04-19.

Litteratur

Ewerlöf, Göran, Tor Sverne och Anna Singer. *Barnets bästa*. Norstedts Juridik AB, Stockholm 2004.

Hreinsson, Julius, Lars Hamberger och Thorir Hardarson. *Infertilitet. Utredning och behandling genom assisterad befruktning*. Studentlitteratur, Lund 2005.

Jönsson, Kutte. *Det förbjudna mödrskapet, en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*, Bokbox förlag, Lund 2003.

Rädda barnen. FN:s konvention om barnets rättigheter. *Barnlöshet och barnets bästa – Teknik och etik*. Scandbook, Falun 1996.

Saldeen, Åke. *Barn- och föräldrarätt*. 5:e upplagan. Iustus Förlag AB, Uppsala 2005.

Schiratzki, Johanna. *Barnrättens grunder*. 3:e upplagan. Studentlitteratur 2006.

Singer, Anna. *Föräldrskap i rättslig belysning*. Iustus förlag AB, Uppsala 2000.

Sverne Arvill, Ebbe och Agnetha Svensson. *Adoption*. Elanders Gotab, Stockholm 2003.

Artiklar

JT 2006/07 s. 424-431 *Mater semper certa est?* av Anna Singer.

Internet

Council of Europe, *Human Artificial Procreation*, Information Document, Strasbourg 1989.

http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/bioethics/Texts_and_documents/PMA%20principles%20CAHBI%201989.asp (2009.01.04)

Europarådets officiella hemsida,
http://www.coe.int/t/se/com/about_coe/ (2009.01.02)

Lag om assisterad befruktning 22.12.2006/1237,
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2006/20061237> (2008.12.16).

Organisationen Organon, *Lilla boken B*,
http://material.organon.se/20_gynekologi/pdf/081017lillabokenb.pdf (sök på Organon och Lilla boken B), (2008.11.18).

RP 3/2006 rd,
<http://www.finlex.fi/sv/esitykset/he/2006/20060003.pdf> (2008.12.16).

Tatiana Tolstoy Kongstad. Mater semper certa est? Examensarbete vid Lunds Universitet 2003.
[http://www.jur.lu.se/Internet/Biblioteket/Examensarbeten.nsf/0/0A14A71878C95213C1256FC00048B059/\\$File/exam.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/Internet/Biblioteket/Examensarbeten.nsf/0/0A14A71878C95213C1256FC00048B059/$File/exam.pdf?OpenElement) (2009.01.02).

The Human Fertilisation and Embryology Act 1990,
http://www.opsi.gov.uk/Acts/acts1990/ukpga_19900037_en_1
(2009.01.20).

Principle 28.1,
http://www.opsi.gov.uk/Acts/acts1990/ukpga_19900037_en_2#pb8-11g27
(2009.01.20).

<http://www.uksurrogatefamiliesonline.co.uk/uklaw.php> (sök på UK Surrogate families), (2008.12.16).

Rättsfallsförteckning

NJA 1949 s. 144

NJA 2006 s. 505.

NJA 2007 s. 684

SvJT 1968 ref. 89

JO 1989/90 s. 223 – 229

RH 1996 ref. 91